

gevestigd, zoo heb ik gemeend aan onzen stam, die reeds zeer talryk is, en zich van de Kaapkoloni tot in den Vrystaat, over de Vaal en Natal heeft uitgebreid, geen geringe dienst te zullen bewyzen, om, door middel van de drukpers, hun de volgende getuigschriften, waarvan de oorspronkelyke, wel verouderd maar nog in goeden stand bewaard, zich in myn bezit bevinden.

“Uit deze stukken zal het ook blyken van wanneer af de verandering in onzen familienaam van *Bossau* tot *Boshoff* heeft plaats gevonden; hoedanig zulks is geschied kan ik niet bepalen, maar het komt my voor, dat toen onze overgrootvader in de dienst van de Oost Indische Compagnie als smid zich heeft verbonden, of welligt, by zyn aankomst in de Kolonie, by het bestuur zich heeft aangemeld, men zonder referte tot zyn kerkelyk attest, of eenig ander geschrift, en zonder met eenige naauwkeurigheid ten dien opsigte te handelen, zyn naam op de boeken geplaatst heeft, zoo als het blykt uit de Acte van Ontslag door Gouverneur Swellengrebel verleend, en dat, wegens de moeilijkheid die er welligt kan hebben bestaan om dat abuis te herstellen, die naam van toen af zoo veranderd onder de familie is gebleven.

“Eindelik meen ik nog te moeten bijvoegen, dat onze overgrootvader in Frankrijk reeds gehuwd was met Martha Cortier, en dat zij hier met verscheidene kinderen zijn gezegend geworden, waarvan mijn grootvader ook, Jacobus Nicolaas geheeten, de oudste was; de namen van de anderen zijn mij niet bekend, anders zou ik die hier ook bekend stellen.

(Hiir volg dan 'n Kerkelik Attest van 1742, waarin di naam nog *Bossau* geskrijwe is, en 'n burgerlike Acte van Ontslag van 1759, waarin dit al *Boshoff* staan, sodat di naamsverandering van di tyd is.)

“Ten diinste van dien tak van onze familie, waar ik nu van nog de oudste ben, wil ik hiernog bijvoegen dat onze grootvader Jacobus Nicolaas Boshoff, gehuwd is geweest met Regina Catharina Roch, dochter van Johann Christoffel Roch, een Duitscher, en Regina Catharina van Zijl, wier ouders waren Gideon van Zijl en Maria van Heerden. Uit dit huwelijk zijn gesproten de volgende kinders:—

- “1. Jacobus Nicolaas,
- “2. Johan Christoffel:
- “3. Willem Hendrik,
- “4. Daniel Petrus,
- “5. Regina Catharina, gehuwd geweest met Hendrik Fredrik Papenfus, en
- “6. Martha Maria, gehuwd geweest met Christoffel Fredrik Rothman.

“Mijn vader Jacobus Nicolaas, is gehuwd geweest met Aletta Helena Joubert, dochter van Jacobus François Joubert, die een zoon was van Gideon Joubert en Hester du Toit, hare moeder heette Sara Susanna Moller, die eene dochter was van Johannes Stephanus Moller en Petronella Maria van Heerden. Uit dit huwelijk zijn gesproten:—

- “1. Jacobus Nicolaas Boshoff,
- “2. Jchan François, jong gestorven,
- “3. Johan Christoffel Boshoff,
- “4. Willem Hendrik Boshoff,
- “5. Johannes Stephanes Boshoff,
- “6. Sara Susanna, gehuwd geweest met Jacobus Russouw, en
- “7. Regina Catharina, gehuwd met Petrus van Coller.

“J. N. Boshoff.

“Kaapstaad, November 20, 1862.”

Dan het ons nog di vollende mededeeling ontvang van di

DI FAMILI BADENHORST.

“Kookpan, Distrikt Hope Town,
28 Maart, 1879.

Waarde Heer,—Ek siin in di Afrikaanse Almanak dat jy stukke vra van di vroegere vlugteling. Ek het gen beskrywing van myn voorouers ni; mar ek kan jou verhaal wat myn vader an my vertel het; en wat myn vader gesê het, dit glo ek, want ek het nog nocit 'n leugen van myn vader uitgevinde ni.

“Myn vader was enige jare ouderling op Riversdal, en hy het an my vertel, dat di eerste Badenhorst in di land gekom het, daar hy om syn geloof gevlug het uit Duitschland. Syn naam was C. P. Badenhorst. Ek is nou in di viirde gelid. Dan sê myn o'erlede vader, dat myn voorvader uit di stad Hanover kom en dat hy is uit di stam van Levi, uit Israel. Hy het gevlug met 'n klomp mense tot by di sé, en daar het hulle gewag na 'n skip om na di Kaap te kom, en hulle kos is opgeraak. Toen is hy landwaarts ingegaan om te jag, en di Turke di dog dat hy 'n rower was, en hulle vang hom en set hom in di tronk. En toen word di vrou van di koning van di Turke siik, en hy sê, as hy di vrou kan siin, dan sal hy siin om haar gesond te maak. Toen hulle hom di vrou laat siin, het hy haar bloed gelaat. Toen staan 2 manne met sawels weerskante om syn kop af te kap as di vrou iits o'er kom. Mar sy kom niks o'er ni, en verder het hy haar medisyne gegê tot sy vris was. Toen moes hy al dag na di sé gaan om medisyne te soek. Eers het 2 man met hom saam gegaan om hom op te pas. Naderhand loop hy alleen; en toen was daar meer sike wat hy o'er dokter, en di Here seen syn werk. Op 'n dag was hy weer in di veld, toen hy 'n skip siin ankom. Hy maak toen rook, en di skip het hom na di Kaap gebring, en hiir is hy getroud met 'n Franse meisi. Dus is di Badenhorste wat in di land is almal mar uit één stam.—Met groete, ens.

“P. J. Badenhorst.”

DI FAMILI UYS

is oek van moeders kant, afgestam van di Franse vlugteling, soos blyk uit di vollende belangrike mededeeling van Meneer J. J. Uys, van Natal:

Waarde Heer en Vrind,—Ek stuur met dese brief £1 ver di *Gedenkteken* wat ver di Hugenote opgerig sal worde. Julle kan dat gebruik soos di meerderheid dit goed denk, of hulle 'n] Gedenkteken wil bou of iits anders. Ek is oek 'n afstammeling van di Franse Vlugteling; ek is di 3de geslag van hulle af.

Ons stamvader, Dirk Cornelis Uys, was getroud met een van di Hugenote; haar naam was Dina Maria Roux. Hulle is in Holland getroud en is toen na di Kaap toe gekom met di ander Franse Vlugteling in di Hollandse tyd. Hulle had 3 seuns en verder net dogters. Di dri seuns was, vollens ouderdom, Cornelis Janse Uys, Johannes Gerhardus Uys, Dirk Cornelis Uys.

Di oudste, C. J. Uys, is getroud met 'n Hollandse Noi, haar naam was Alida Maria Swart. Hulle is toen an di Potteberg gaan woon, waar Brede Rivier in di sé loop.

Di jongste broer, D. C. Uys, is an Katriviir gaan woon. Di plase lê digteby makaar. Toen was di land nog woës toen di mense o'er Hottentots Holland Berg getrek het. Dit was in di eerste tyd toen di distrik van Swellendam bewoond is. Hy was oek met 'n Hollandse Noi getroud. Ek dink syn vrou was 'n suster van di oudste broer syne.

Di twede broer, J. G. Uys, is met 'n Franse Noi getroud, soos ek meen, en hy is toen met di Franse megetrek na Franshoek of daaromtrent.

Di oudste van di dri seuns, C. J. Uys, was myn o'ergrootvader. Hy gewen 4 dogters en 7 seuns. Di name van di seuns was Dirk Cornelis, Jacobus

Johannes, Cornelis' Johannes, Mathys, Barend, Petrus. Di oudste seun, D. C. Uys, was myn moeders vader. Hy was getroud met Elisabeth Helena Swart, dogter van Piet Swart.

Jacobus Johannes Uys was myn grootvader van myn vaders kant. Hy was getroud met Susanna Margaretha Moolman. Haar vader was Petrus Lafras Moolman, oek uit Franse bloed, en haar moeder was Johanna Wessels, van Hollanse afkoms. Hulle twe het 22 kinders gehad; 18 het an haar borste gedrink; en 12 daarvan het hulle groot gemaak, 6 seuns en 6 dogters. Di 6 seuns hulle name was Cornelis Janse, Petrus Lafras, Jacobus Johannes, Dirk Cornelis, Johannes Zacharias, Wessel Hendrik.

Nege van di kinders was getroud, en 3 seuns nog ongetroud, toen is myn grootvader, di patriarg Jacobus Johannes Uys, met syn kinders weggetrek van Kromrivier's Mond, distrik Uitenhage, na di woestyn; of eintlik na Natal, deur wat nou genoem word di Oranje Vrystaat. In 1837 is ons vertrek van ons plaas en in 1818 is ons in Natal gekom.

Toen ons daar in di Vrystaat getrek is het myn vader, Petrus Lafras Uys, J. seun, 'n kommando gedoen op Mosellekaats en het hom uit syn land geja ver al di onskuldige bloed wat hy van ons Boere vegit het. En toen ons op Drakensberg was om af te kom, het di Sulokoning Dingaan, weer 'n moord gedoen onder onse Boere. Di Soelonasi was nog wreder as di van Salkaats. Toen is myn vader di berg afgekom en het di eerste oorlog met di Soelos gehad op Woensdag, 11 April, 1838, en daar is toen myn vader en myn tweede broer, Dirk Cornelis Uys, geval in di slag deur di asgaai van di Soelos.

Di slag was so. Di Soelos had 2 komandos op 2 berge, en dit was hulle krygslis, en so het hulle di boere o'erval. Mar ek sal mar tot myn eerste punt terugkeer; want as ek van at ons moeite en verdriit en onnoemlike besware begin te vertel, dan sal dit 'n grote boek moet wees, wat alles sal bevat wat ons arme boere het moet deurstaan tot vandag toe.

Myn moeder was 'n godvresende vrou, Alida Maria, dogter van Dirk C. Uys, C. s un. Sy had 5 kinders, waarvan 3 groot geworde is, al 3 seuns: ek Jacobus Johannes, en myn broers Dirk Cornelis en Petrus Lafras. Ek was 19 jaar oud toen ek in Natal kom; di tweede broer was 15 jaar, en Petrus was mar 10 jaar, nêmelik toen ons vader geval is.

In 1834 is 'n klomp Boere as 'n Kommissi di woestyn ingetrek na Natal toe. Daarby was myn vader, Piet Uys, en 2 van syn broers, Jacobus en Johannes Uys; en myn skoonmoeder, Geertruyda Human, was di enigste vroumens wat gewaag het om met haar man, J. J. Uys, saam te gaan op di tog. Di leser sal wel sê: "Is dit molik dat 'n vrou dit kan wa'e?" Mar sy wis, dat haar man 'n dappere krygsheld was en sy was 'n dogter van di onverskrikte Piet Human, kommandant in di Hollanse tyd, en sy wou oek di land siin of dit bewoonbaar is, om tog mar ontslage te wees van di Engelse regering wat hulle so verdruk het in di koloni. Piet Human wou nooit 'n pos aanneem onder di Engelse regering ni, oek gen diins doen ni, ofskoon hulle hom geag en geëer het, en dikwils daarvoor gevra het.

Myn seun, P. L. Uys, is met myn broer P. L. Uys syn dogter getroud; Maria Johanna is haar naam, en haar moeder was M. T. van Niekerk, dogter van Cornels van Niekerk; en haar Moeder was weer M. T. Louw, hulle het an Koeberg gewoon en is in di Transvaal gesterwe.

XVI. JOURNAAL VAN 'N VOORTREKKER.

(O'ergedruk uit di Patriot van 1877.)

Di vollende journaal sal ons lesers seker met belangstelling lees, en daaruit sal hulle 'n beter voorstelling kry van di rampe en moeilikhede waarmê onse arme landgenote, di eerste voortrekkers, te kamp gehad het. Dis geskrywe

deur ANNA ELIZABETH STEENEKAMP gebore RETIEF. Boan staan "*Gedenkskrif of journal van ons uittoeg uit ons moederland tot haar an Port Natal.*"

Di verslag is geskrywe ver myn betrekkings, kinders en kleinkinders, wat nog in di onderveld woon, dat hulle kan weet om watter rede hulle ouers en voorouers hulle geboorte land verlaat het en watter onrus en angs, droefheid en smart, ontbering en kommer, van vyande en van vuur ons o'ergekom het, en di oorsaak was van menige droewige sug en bittere traan, hoewel ons nogtans onder al di beproewende omstandighede geleid en bestuur is deur onse getrouwe God en Vader.

Di rede waarom ons, ons boerderye en huise, ons land en ons famili verlaat het, is di vollende :—

1. Di gedurige rowerye en plunderings van di Kaffers en hulle brutale en trotse gedrag ; en dan nog, in weerwil van di mooie belofes van di Gouwerment an ons gedoen, het ons daarom gen vergoeding gekry ver di besittings waarvan ons beroof is ni.

2. Di skandelike en onregvêrdige handelwyse met betrekking tot di vrydom van ons slawe ; en nog is dit ni so danig hulle vrydom wat ons tot sulke niterste vervoer het ni, mar omdat hulle op 'n gelyke voet met di Gristene geplaas is, teen di wette van God en di natuurlike onderskeid tussen geslag en godsdiins, so dat dit onmo'entlik was ver 'n betamelike Gristen om onder so 'n juk te buig, en daarom het ons liwer weggetrek, om ons suiwerheid van godsdiins te behou.

Mar dis onnodig om nog meer omtrent di kwessiis nou te sê, want ek weet julle is goed bekend met di sake, daarom sal ek liwer ver julle vertel wat met ons gebeur is op ons tog. Twé klompe het al vertrek voor ons. Di eerste was di Taljaards en Liebenbergs, onder wi di eerste treurige moord gepleeg is deur di sterke Kafferoning Salkats. By di slag het Potgieter met veertig man ruim 'n duisend Kaffers geklop, mar ons was ni self in di la'er ni. Di gerugte van di moord was egter di oorsaak dat ons di Koloni nog gouer verlaat het om ons bro'ers te kan gaan help. Di moord is gepleeg deur Salkats op di 2de September, 1836.

'n Ander trop onder di leiding van G. M. Maritz, en myn ou vader Francois Retief, het di Koloni verlaat op di 15de November, 1836, en ek en myn famili moes agterbly, omdat myn man baing siik was. Mar op di 5de Mei, 1837, het ons oek di Koloni verlaat, alleen met ons kinders, bediindes, viir wa'ens en vé. Met ons vertrek van Sékoei Rivier het ons baing moeilikhe- de gehad ; want ek het 'n siik man en 'n siik kind gehad om op te pas en ek self het oek mar gesukkel met 'n sware koue wat ek gekry het. Di swaarste saak was nog dat ons al da'e ons kruid en lood onder di grond moes begrawe, en dit snags laat haal met 'n wa. Di rede daarvan was dat ons baing ammunisi gehad het, en daar was 'n verbod teen om daarmé te vertrek. Op laas met baing moeite en groot gevaar het ons di Groot Rivier o'ergetrek, en daar het ek God toen gedank dat Hy ons so ver gehelp het. Toen, tot ons ongeluk kom ons onder di Basters te land, en hulle het ons net brutaal ontvang, en hulle sê dat hulle di reg het om ons van alles te berowe en te plunder, want di stam was al van lank af al bekend gewees as di grootste diwe en rowers op di aarde. Ons diinsbodes het weggeloop, en di meisiis, al was hulle nog jong en swak, was verplig om di wa'ens te drywe en te lei, ja selfs moes hulle di vé deur al di onregeerbare stamme drywe. Ons geselskap was nog ni vergroot ni ; ons was nog mar net met viir wa'ens ; en tog het ons blymoedig volgehou met di hoop van beter dage, en met di troos ver ons hart onder al di verlange dat blyer tye kom. Ons moes daarom nog deur twé soorte van Basters trek, di Korannas en di Boesmans, met di verliis van 'n party van ons pèrde en vé. Met vreugde en blydschap kom ons naderhand by Riitriver, en daar kry ons toen 'n hele party mense, di eerste griste mense wat ons gesiin het op ons lange reis. Hiir het ons twintig dage gebly om dat myn man te siik was om verder te gaan op di reis, mar hy was oek skaars beter of ons het weer lat trek

met ons viir wa'ens. Toen kom ons in 'n verlate land sonder hout of mis om vuur te maak, waar di gras zoo hoog is, dat ons skaars ons kinders en vé kon kry. Hiir het ons oek baing koue weer en sware reens gehad. Op laas kom ons by di Kaffer Koning Morokko en di Kaffers kom toen sommar ver ons by honderde te gemoet, en omring ons viir wa'ens nes twe mure. By di sendeling syn huis het ons 'n bitji gewag, en toen kom di Groot Koning Masoes met syn bediinde en di klerk van Morokko kyk of ons slawe of apprentjiis by ons het om dit dan af te neem van ons. Nadat ons vertrek het van Morokko het ons nog baing sware beproewings ondervinde, en omdat ons gen pad kon kry ni, moes ons toen baing heen en weer swerwe, en ons kan nimand kry ni om ver ons di regte pad te wys of inligting te gé ni; mar ons siin toen baing verlate krale en lagers, en ons vé het gevrek by klompe, en bo'endiin was ons in 'n land waar gen hout is ni, mar vol van verlate krale, en hiir en daar hope bene en geraamtes van stamme wat deur Salkats vermoor en uitgeroei is. Hiir was o'ervloedig wild van alle soorte.

Na ons viir maande gery het kom ons by Sand Rivier, mar ons was glad op di verkeerde pad, daarom het myn seun toen vooruit gery om te kyk of hy imand kon kry wat ver ons di pad kon wys, en tot ons grote vreugde kry hy toen mense op di 24ste Augus, 1838, en op di 25ste is myn jongste kind gebo-re. Hiirin het ek toen di waarheid van di woord van ons liwe Heer ondervinde, dat, is ons nood op syn hoogste, dan is Hy op syn naaste. Mar ons het toen daarom nog ni di klomp gekry ni, waarvan Maritz di Leider was en waarby myn vader was; mar dri dage na di geboorte van myn kind (di 28ste) het kommadant Potgieter vort gegaan op syn tog met syn geselskap, en toen het ons almal bymakaar gekom.

Dit was daarom mar net moeilik ver ons om met so'n groot klomp mense te trek, en een dag toen ons 'n vlakke moes deur wat in di brand was, het ons 'n grote nood uitgestaan dat ons kinders sal verbrand. Van ons het 'n hele party, en van andere somar hele troppe vé verbrand.

Van te vore het ons deur di land van twé soorte Basters getrek, di Koranas en di Boesmans, Morokko en Masoes is hulle kapteins. Nou moes ons weer deur di land van di vreselike Salkats trek; mar omdat meneer Maritz al syr mag so gebreek het, was ons ver hom ni bang ni.

Toen ons di Sinkoenyella verby was, kryg ons ver Piet Retief digteby di Drakensberg met di eerste voortrekkers, oek myn ou vader Francois Retief en di Eerwaarde Smit. Daaro'er was ons tedanig bly, want di eerste kon tog ons wette uitvoer, en di laaste kon as predikant ver ons onderrig in Gods woord, en Doop en Avondmaal bediin, so dat ons gere'eld godsdiins gehad het. Elke Sondag, en alle aande was daar godsdiins, en dit het ons reis deur di woestyn regte aangenaam gemaak, toen ons siin dat di Heere ons ni verlaat het ni.

Meneer Maritz het vooruit getrek met 'n klomp voortrekkers, mar ons het kort daarna vertrek onder leiding van Meneer Retief tot by Groot Drakensberg, en daarvandaan het Retief met vyf man na Dingaan gegaan om di land van hom te koop of te ruil, en hy het dit verby.

Ek moet ver julle oek van Sinkoenyella wat vertel. So lank as ons op d Drakensberg was is hy betrap op diifstal en rowery, want hy het mense te pèrd na Dingaan gestuur, met geweers en gekleed, om vé te gaan steel. Ons het niks daarvan geweet ni; mar toen Retief by di koning kom vra di ver hom of hy ni bang is om by hom te kom ni, want hy het syn vé gesteel? Retief sê: "Né, ek het dit ni gedoen ni." Di koning sê: "Dan het jy geskiit na myn volk; hulle sê ver my dis di Maloenkoes (wit mense) wat dit gedoen het." Nadat Retief hom o'ertuig het dat hy onskuldig was, het Dingaan hom vrindlik onthaal. Mar dit was mar net geveinsheid, soos ons later sal siin.

Retief het toen na di Baai gegaan. Toen hy weggaat van hom af, het Dingaan twé kapteins en 'n klomp van syn volk met hom saam gestuur om te kyk of syn vé by Sinkoenyella was. Retief het toen met di Kaffers en 'n

party van syn mense na Sinkoenyella gery en kry di vé by hom, en hy gé dit toen an di twé kapteins om ver di koning te gé.

Met grote moeite het ons o'er di Drakensberg getrek en di lager opgeslaan voor di Groot Tugela, waar di voortrekkers onder Maritz by makkaar gekom het. Di Raad het toen besluit dat Retief, nadat hy di koning van di genoemde diwerye o'ertuig het, moet gaan om di land van hom te kry. En hy is oek sonder versnuim gegaan met 63 man en dri kinders, buiten di agterryers.

Toen Retief by di koning kom het hy ver hom vrywillig al di land present gegé (omdat hy di vé by Sinkoenyella gekry het) van di Tugela tot an di Umzimvubu, vollens di kontrak wat hulle naderhand gekry het by di mense wat vermoor was. En tog, al di vrindelikheid van Dingaan bewys mar net dat hy 'n wrede en vreselike moord wou begaan, soos hy oek werkelyk gedaen het op di elfde Fewerwari toen hy ver Retief en 66 andere mense so wreedaardig vermoor het. En op di 17de Fewerwari het di Kaffers ver ons oek angeval. O vreselike, verskrikkelike nag, toen so baing martelaars bloed gestort is, en 200 onskuldige kindertjiis, 95 vrouens en 33 mans vermoor, en, in di verskrikkelike eewgheid geslinger is deur di assegaai van di bloeddorstige heidens. Buiten ons bediindes, was ons getal o'er di 400 sile. O dit was amper ondragelik ver vlees en bloed om di verskrikkelike gesig te siin di anderdag morre! In een wa'e leg 50 dood en di bloed het gestroom van di soom van di seil tot op di grond.

Ag, dit was akelig om di dooie en gekweste te siin! Di ander dag het ons algar na makkaar toe gevlug in 'n ander lager op Doornkop, tussen di Tugela en Boesmansriviir. Di moord is gepleeg tussen Bloukrans en Boesmansriviir. Di Kaffers het ons di dag met 'n grote mag angeval, mar Maritz het hulle dapper angevat en terug gedrywe. En omdat di riviir toen net vol was en di Kaffers daaro'er moes gaan is 'n menigte van hulle doodgeskiit, so dat di water naderhand bloedrood was.

Ek moet julle oek vertel, myn liwe kinders, hoe dit gekom het dat di Kaffers di nag so maklik di moord kon pleeg. Dit het gekom deur ongehoorsaamheid en onversigtigheid; dan di meeste mans was same met Retief, en di ander, was party uit op buffeljag, en party was na Drakensberg om hulle familiis te gaan help di berg af kom; so dat 'n mens amper kan sê, di Kaffers het di vrouens en kinders alleen gekry en terwyl hulle gerus slaap. Retief het ver ons gewaarskuw op Doornkop om by makkaar te bly totdat hy terug kom, want hy was ongerus; hy het oek nadat hy weg was ver ons terug geskrywe dat ons ni van makkaar af moes gaan ni. Mar di moeite wat ons gehad het met di vé het ver baing genoodsaak om langs di riviir af te trek met hulle familiis in klein klompiis. Ons was alleen, en voel veilig en gerus. Retief het syn vrou op Doornkop lat bly by Meneer Smit, en di Kaffers het daar ni gekom ni. Di dag na ons ankoms daar kom di gekweste, di vrouens en kinders wat agter gebly het an, party te voet, ander te pèrd, en 'n party in wa'ens.

Ons veldkommandant, Piet Greyling, het ons kamp toen goed met kos versien en versterk. Hy het oek ons vé terug geneem van di Kaffers; dis te sê, ons skape, want di osse was o'erkant di riviir, wat net vol was.

Di Kommandant het di dode lat begrawe en di gekweste lat oppas. Waar jy kom, siin 'n mens mar trane rol en hoor jy mar mense huil by di geplunderde wa'ens, met bloed gevlek; tente en beddes an stukcent geskeur; swangere vrouens en kleine kinders moes ure ver loop in di verplukte toestand. Ag, hoe moeg en afgemat was di vrouens en kinders tog! en hoe verskrikkelik was dit te siin ongebore kindertjiis uit makkaar geskeur deur di moordadige Kaffers! Toen di vrouens by ons kom, val hulle sommar op hulle kni'e en dank ons liwe Here dat hulle verlos is uit di hande van di wrede tiran. In ons kamp hoor jy niks as klagte en gehuil. Ider dag moes ons weer van di gekweste begrawe wat gesterwe was. Di gesig en di verskrikkelike omstandighede kan myn pen ni beskrywe ni.

In April was ons kamp op Bloukrans, daar het veld-kommandant Piet Uys

angekom. Hy is toen weer met 'n kommando uitgegaan, en is met tiin man omgekom op di 10de Mei. Di mense wat ver ons verraai het—Stubbs en Blanckenberg—het oek uitgegaan op 'n strooptog na di Baai op diselfde tyd toen ons kommando vertrek het, mar di Kaffers het ver hulle omsingel en vermoor, 17 Engelse, 'n party Natalse Kaffers en Stubbs daarby; so dat ons verraiers in hulle eie net geval het.

Daarna was ons hele mag by makkaar getrek by Bloukransrivier. Mar ag, myn kinders, om in so 'n grote lager van omtrent 'n 1,000 wa'ens te lewe is oek mar swaar, en dis nadelig ver di vé oek. In Juli het ons lager getrek so ver as Boesmansrivier. Luister nou, myn kinders, na di opsomming van myn droewige lotgevalle.

Op di 2de Fewerwari is julle liwe jongste sussi gesterwe. Op 11de Fewerwari is di kommissi by Dingaan vermoor, daaronder was myn oom Retief, syn twé seuns, en ander betrekkings. Op di 17de Fewerwari was di grote moord by di wa'ens. Op di 10de Mei is Piet Uys met nog tiin man omgekom. Op di 23ste Juli is julle brawe vader gesterwe, en 'n menigte ander van julle naaste betrekkings en bekende. Di laaste sterfgevalle is waarskynlik veroorsaak omdat ons kamp so nat was; want dit het byna al dage gereen, en ons kon gen skoene dra ni, omdat daar so veel modder was.

Op di 10de Angus het di Kaffers ons weer angeval by Boesmansrivier. Hulle was verspreid o'er di land by duisende, so ver as jy met jou oog kan siin. Dit was verskrikkelik om te anskou. Ek kan hulle getal ni beskrywe ni, want 'n mens sou gedenk hé, as jy dit siin dat di hele heidendom vergader het om ons te vernitig. Mar lof en dank sy onse liwe Heer, wat ons so wonderlik uit di hande van ons ontelbare en bloeddorstige vyande gered, en ons di o'erwinning gegé het!

Hulle voorste troppe het klere gedra, en di gewere gehad van di mense wat hulle vermoor het, en hulle loop storm op ons terwyl di ander ver ons omsingel. Ons getal van weerbare manne was baing verminderd, want 'n party was met Maritz by di Tugela, en 'n ander klomp was na Port Natal, sodat ons hele mag bestaan het uit twé veldkommanante en twé veldkornets met hulle manskap. Hulle name was Joachim Prinsloo, Jacobus Potgieter, Johannes du Plessis, en Johannes de Lange. Dan was nog dertig van du Plessis syn manskap en 'n party van Prinsloo syn oek met ons vé na Drakensberg, so dat ons net min mense in di lager gehad het, wat met geweers kon omgaan, en di heidens sou ons heeltemal uitgeroei hé as God dit toegelaat het.

Nou kan julle self begryp, myn liwe kinders, in watter onrus ons vrouens was, toen ons siin di moordadige anval van di Kaffers. Di meeste vrouens was buite weste en verwese. En ons kon dit nooit denk dat so 'n handvol mense kan wen ni. Mar onse liwe Heer het ons versterk en ons vyande verswak. Di Kaffers loop storm op ons in 'n kring tot amper teen di tromp van di geweers. Dan val hulle ons weer op verkillende punte an, so dat ons mense verplig was om agter makkaar om te loop en di vyand plat te skiit, non op di een en dan weer op di ander hoek van di kamp. Ons het di wa'ens in 'n kring getrek en so dig toegeslaan dat hulle ni kon deurbreek ni. Mar di Kaffers het ons daarom twé dage en twé nagte besig gehou en hulle het net gedurig op ons geskiit. Mar ni een van ons mense het hulle ko'els geraak ni. En toen hulle siin dat so baing van hulle val en dat hulle an al di kante gedurig verslage word het hulle ons lat staan en is hulle vertrek met 'n oorlogslid, so dat ons hulle ver nog kon hoor.

Di twéde dag het ons manskap hulle agterna geja om ons vé terug te neem, mar hulle pêrde was te min en te uitgehonger in di kamp, so dat hulle verplig was om te draai en di Kaffers ons vé te lat hou. Mar ons het almal God gedank dat Hy ons lewe gespaar het, met uitsondering van een man wat hulle by syn skape vermoor het, en van myn getroue meid wat uit di kamp gevlug was.

Na di slag het ons getrek na di Tugela, omdat Maritz graag syn mense uit

di berge wil hê. Mar ons het 6 maande nog by makkaar gebly. In di tussen tyd het julle broer Francois Marthinus Hattingh na di binneland gegaan om 'n kommando by makkaar te maak en oek om pèrde te kry om ons vè terug te neem van di vyand, want daar was al hongersnood onder di mense wat van alles beroof was, mar ons het makkaar so lang gehelp totdat naderhand almal syn provisi glad op was.

Ek was oek ver di twedemaal getrou met 'n vreemdeling, 'n wewenaar, Thomas Engenaas Steenecamp. Maritz is gesterwe; Retief is vermoord; Uys is geval in di slag. Al ons leiders was dood, en ons was as skape sonder 'n wagter. Op di 10de November, 1838, kom myn seun met syn oom Andries W. J. Pretorius, wat toen met algemene stemme verkommandant-generaal gekiis word. Hy het toen 'n kommando by makkaar gemaak en 'n geveg gehad met di Kaffers. Deur Gods genade het hy di Kaffers gewen; 'n menigte van hulle is geval, en van ons manskap mar 5. Na di slag het ons weggetrek van di Tugela in Janewari 1839, en het toen hiir angekom in Pietermaritzburg.

Ek moet ver julle nog vertel wat my op di laatste reis o'ergekom het. Ons het weggetrek op di 20ste Janewari, en op di 23ste van diselfde maand is myn seun Francois Marthinus Hattingh van di sware-weer doodgeslaan in 'n grote donderstorm, terwyl hy by syn vè was. Hy was 28 jaar oud en het 'n weduwe met twé kinders nagelaat om syn verliis te betreur. Dit was 'n harde slag ver my en ver ons hele famili. Hy was 'n man ver vrede, geag en geëer deur idereen en betreur deur almal. Mar di hand van onse liwe Heer doen wat Hy wil, en by di dood is gen anneming van persoon ni.

Van dat ons hiir angekom het, het ons 'n hele jaar nog in lagers gewoon, en in di laaste daarvan het 'n treurige ongeluk ons o'ergekom. Op di 28ste Angus, 1839, om 9 uur in di aand, raak ons kamp an di brand deur 'n klein meid wat 'n kers opsteek. Party mense was al in di slaap toen di vuur uitbreek, mai ons was nog besig om ons kinders te leer. Met eens hoor jy 'n geskreeu van "Kaffers! Kaffers!" en ons kon ni anders denk ni as dat di vyand ons kamp an di brand gesteeke het. Di eerste huis was pas an di brand of een-twé-dri was di hele spul in di vlam. Di lager was goed voorsien van kruid en lood, want ons vader Steenecamp het allenig al 'n ton van 600 pond kruid gehad, en di ander huise was oek algar vol kruid, so dat dit gevaarlik was om in di kamp te bly. Ek het dadelik gevlug met myn twaalf kinders buitekant di poort omdat ek bang was ver di vuur en ver di Kaffers. Ons het gehardloop tot by di eerste laagte, mar verder kon ek ni. Naderhand is di ander vrouens oek agterna gekom, en daar is ons gebly totdat di vuur uitgebrand was. Toen kryg ons eers tyding wi algar verbrand is in di vuur; hulle vertel dat myn man oek daaronder was: en di boodskap het my ni groot onstel ni, want ek kon vooraf begryp dat ons nooit algar daaruit lewendig sou kry ni.

Di nag het ek nog akeliger gedagte gehad, dit was my komplete nes di oordeelsdag, en di woorde van Petrus was gedurig in myn gedagte waar hy sê:—"De dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht, in welken de Hemelen met een gedruisch zullen voorbygaan en de elementen branden zullen en vergaan, en de aarde en de werken die er in zyn zullen verbranden." (2 Petr. 3: 10).

Mar di vreselikste van di hele nag was nog om te siin toen di kruid vuur vat en di stukke van di wa'ens in di lug vlieg na al di kante, rondom ons. Net soos di gevaar verby was, het ons dadelik weer na di lager gegaan om di half verbrande te verpleeg en di dode te begrawe.

Toen di eerste huis vuur gevat het, was daar tiin man om te blus, en toen di kruid an di brand vlieg is dri van hulle dood op di plek en di ander swaar gekwes. 'n Tog-wa met 'n menigte kruid het oek vuur gevat; twé man wou perbeer om dit te redde; mar albei is so swaar gekwes dat een dadelik daarop gesterwe is en di ander een het net mar 'n klein tydji gelewe. Di wa met

kruit was in di middel van di kamp. Twee wit kinders en twee klein kaffertjies is doodgebrand daarin.

Di vollende dag kry ons 9 dood en 12 gewond, wat so mar in di as lê. Di hitte was so sterk dat ons di aand ni kon ingaan om di dode uit te haal ni. Al wat ons had was tot askool verbrand : 4 wa's, 9 vette ingesoute osse, verder vet, seep, sout, suiker, ens. Alles was verbrand, en ons was goed versien van alles, huis is oek afgebrand. Ons moes di hele nag so by di vuur sit, sonder klere 'en sonder bed. Party van di vrouens en moeders huil, want hulle het hulle mans en seuns sien omkom in di vuur. Ons arme vrouens en kleine kinders, het di nag mar benoud gehad om di koue en di vrees ver di Kaffers ; mar om di hele nag by 'n vuur te sit, waarin so baie mense verbrand is, was nog swaarder ; en di nag was bitter koud. Di ander dag morre het ons al di bene in 'n deken gebinde en begrawe. Daar was verbrand 3 Stenekamps, 2 Potgieters, 1 Deventer, 2 kinders, en 2 Kaffers, en 2 Stenekamps was swaar gewond, myn man was een daarvan, mar hy is deur Gods goedheid weer herstel. Hiiruit kan julle nou sien, myn liwe kinders en vrinde, met hoeveel teen-spoed ek te kamp gehad het op myn reis van 20 maande, voor ons 'n huis of woning gehad het.

Kort na di brand kry ons weer di masels waaran baie gesterwe het. Myn ou man en ek moes 23 kinders en kleinkinders oppas, en dit sonder 'n huis of tent, in 'n wa'e. Party da'e was ek so swak, deur al di moeite en sukkel, dat ek dit byna ni kon deurstaan ni. Mar ons liwe Vaders gedank ; Hy het my so veel krag gegê dat ek di laste kon dra en myn pligte vervul.

Ver omtrent twee jare na di tyd het ons stil en gerus gelewe, in vrede met al di kafferstamme rondom, so dat idereen weer 'n kleine lewensbestaan begin te kry, want di land is regte vrugbaar, en 'n mens kan goed lewe as jy ni geplaag word met oorlog of ander ongelukke ni.

Mar tot onse smart en teleurstelling word onse vrede gou weer gesteur, en al ons vooruitsig van voorspoed en geluk was gou vernietig, want op di 6de Mei, 1842, kom Kaptein Smith an in di Baai van Port Natal, en op di 25ste van diselfde maand val hy ons an. Hy kom al langes di kant van di sê met kawel-touwe rondom di wile van syn kanon-wa's gedraai.

Kyk nou hiirin weer, myn liwe kinders, hoe sigbaar di Here onse manskap bygestaan het ; met al di bedrog en lis van di Engelse in di slag en al hulle kanonne en grof geskut, is daar net vyf van ons mense geval, en twee vermoor deur di Kaffers, wat hulle te'en ons opgemaak het. Mar an goed het ons baie verloor. Vrouens en kinders moes nakend vlug, van al hulle klere beroof.

Plase en landerye is verwoes deur di heidens, en di Kaffers het so veel van ons vé weer weggesteel, deur hulle onophoudelike diwerij, dat ons weer in armoede verval is.

Op di 15de Juli kom di eerste Cloete an in Maritzburg, en maak vrede met 11 van ons mense, en bepaal dat di dag jaarliks as 'n vrolike feesdag moes gevier worde deur ons en ons kinders. Mar op di 9de Mei, 1843, kom di tweede Cloete hiir an, en ons moet alweer ons land afgê, wat ons met ons goed en bloed gekoop het—dit is di vergoeding wat ons beloof was.

Mar, myn liwe vrinde en kinders, ek moet julle ten slotte sê dat, as alles in di ongelukkige toestand blyf waarin dit nou al is, dan word ons kompleet gereneweer, en dis mo'entlik dat daar binne weinige maande nog mar net min van julle betrekkings in Port Natal sal te kry wees, want ons is hiir totaal verarm, en ons wil weer na di binneland trek, as onse liwe Here ons di gesondheid en syn seen gé.

Julle liefhebbende Moeder en Grootmoeder,

ANNA ELIZABETH STENECAMP,

Gebore RETIEF.

XVII. GESKIDENIS VAN DI VOORTREKKERS IN NATAL.

Onderstaande verslag is geskrywe deur Mnr. Rudolf C. M. G., Magistraat van Lady Smith, Natal. Ons ontleen dit (vertaald) an di *Natal Afrikaner* :—

Op jou versoek en op andrang van vele vrinde stuur ek jou ter publikasi in jou veul gelese blad 'n kort o'ersig van di geskiedenis en lotgevalle van di voortrekkers na Natal, met 'n lys (a) van di name van di manne (4 kinders ingeslote) wat op di 6de Few. 1838 met Mnr. Retief deur Dingaan so verraderlik werd omgebring is, as oek 'n lys (b) van di name van di manne wat met hulle vrouens en kinders op 17 Few. 1838 deur Dingaans kommando langs Blauw Krants, Moordspruit en Bosmans Rivier vermoor werd. Ek glo dat di lyste vertroubaar is. Hulle is opgemaak uit eie herinnerings en di beste bronne van di geskiedenis.

In myn skrywe kan ek noodwendig gen gewag maak van bisonderhede of van enige helde en onder-kommandante van di dage van di voortrekkers.

Voor ek voortgaan met myn verhaal wens ek te sê, dat daar vóór Mnr. Retief gen ander Arikaner ooit by Dingaan gewees was.

Toen G. M. Maritz, Pieter Retief en Hendrik Potgieter beslote had Natal binne te trek (nadat Mzilikazi deur Maritz en Potgieter met di hulp van Pieter L. Uys versla'e was), daar Uys in di Vrystaat vertoef met syn gevolg, werd Retief tot Gouverneur, Maritz tot President van di Wetgewende en Judisiële Magte'en Potgieter en andere tot Kommandante en Veldkornette angestel.

Op 'n genome besluit besog Retief Dingaan in Oktober '38, ten einde Natal van hom te verkry ver di Emigrante-boere. Hy kry di land, onder voorwaarde dat hy Dingaan's vé, wat deur Sinkonyale gesteel was, sou gaan terughaal. Hy en almal trek di berg o'er, en 'n gedeelte van hulle leger was verspreid, in vertrouwe op Dingaan syn woord, langs Blauw Krans Moord Spruit en Bosmans rivier, terwyl Retief, met 66 man en 4 jongens, Dingaans beeste terug neem, om daarna di land van Natal in wettig besit te ontvang. Hy kom an by Dingaans hoofdstad Umgungundhlovu, op 3 Few. 1838, werd uiters beleef deur Dingaan ontvang en bejegen. Dingaan teken di afstandstraktaat van Natal; dog op 6 Few. toen Retief gereed was te vertrek, laat hy hom en syn mense almal verraderlik vermoor, en stuur dadelik 'n kommando, wat daar in slaag op 17 Few. (dus 11 dage na Retief syn dood) om di mans in lys B. genoem, met hulle vrouens en kinders wreed-aardig te vermoor.

Di enige lager, wat bij di moord deur di Sulus angeval werd, was di van Maritz, Bloedrivier, waar hulle afgeslaan werd. Di lager van Retief, an Doornkop, en van Potgieter, hoger op, was uit hulle pad, dus het hulle di ni gemolesteer ni, en 'n gedeelte van Retiefs lager val di Sulus an te Moordspruit en drywe hulle terug.

Di tijding van di voorgevallene laat Kommandant Uijs, wat nabij Sandrivier was, met syn anhang, dadelijk ter hulpe snel en op 5 April 1838, trek 'n kommando burgers uit, (350 man) onder Kommandante Uijs en Potgieter. Di raak 10 April in geveg met 'n Sulu kommando, in di spelonke van di Italaberg in Sululand. (Nou Zulu "Reserve.") Di Sulus kry di o'erhand. Kommandant Uijs met syn 14jarig seuntji Dirk, sneuwel benewens 3 Nels, 8 Malans, Frans Labuscagne en Daniël Kruger. Di gevolg was vreselik; Potgieter verloor di moed en verlaat met syn anhang di land, om sig op Mosilikatsis o'ervonne land te vestig. Maritz, weer alleen as hoof van di voortrekkers ly reeds veul an di liggaam, deur sikte. Daar was di haggelikste tyd wat di voortrekkers toen ondervinde het, en dit was veral te danke an di onversaagde heldemoed van di waardize Maritz, dat di land ni opgege werd ni, soos Potgieter gedaan het. Op raad van Maritz werd deur kommandant Land-

man en 'n deel an di Emigrante besit van Durbanbaai geneem Maritz met 2 lagers bly—di een te Klein Tugela, di ander te Bosmansrivier, wagtende op hulp van di trekkers wat nog in di Vrystaat an d' kom was. Intussen val 'n Sulu kom mando in Angus 1838 di lager te Bosmans rivier an, [dog werd met groot verlies op di vlug gejaag, alleen één man, Willem Froneman, werd gedood by syn vé in di veld.

In di dage begin di honger sig te laat gevoel en nimand het so veul gedaan as Maritz om di arme te help. Hy kon dan oek help, daar hy seer vernogend was. Syn siikte neem toe en hy o'erleed in di laaste week van Oktober 1838. Syn dood was ver almal 'n seer treurige gebeurtenis, almal gevoel dat hulle di leidsman en vriend van di trek verlore had.

Hulp daag spoedig op met di koms in November 1838 van Kommandante A. Pretorius en Pieter Jacobs met 'n antal manskappe. Kommandant A. Pretorius werd tot Kommandant-Generaal gekies op 26 November. Reeds op 28 November vertrek di "Win-kommando" met 460 man en 57 wa'ens wat op 16 Des. 1838 te Bloed Rivier Dingaan's mag byna ver goed verbreek. Di kommando volg Dingaan's lager verder op tot syn hoofdstad Umgungundhlovu, waar dit op 21 Des. ankom om di stad in brand te vinde, en Dingaan voortvlugtende. Bowedien vind hulle daar di geraamtes van Piit Retief en syn mense, benewens di traktaat van di o'ergawe van Natal an Retief en di Emigrante. Hulle vervolg Dingaan tot di spelonke van Mfolosepoort, alwaar 250 man, onder kommando van Carl Landman, 28 Jan. 1839 deur lis van Bongoza, 'n Sulu-spion, ingelok werd om sig omsingeld te vinde van di hele o'ergeblewe Sulu-mag, dog deur krygsmanskunde van en geleid deur di dapper onder-Kommandant Hans de Lange het hulle ver hulle van di dreigende gevaar bevry, agterlatende an gesneuwelde 5 man, nemelik M. Gous, G. van Staden, Jan Oosthuys, Barand Bester, Biggar en enige van Biggar's kaffers. Van di Sulus het di dag geval vollens berekening, omtrent 1000 man. Deur skaarsheid van ammuniisi keer di kommando terug na 7000 beeste van di Sulus buitgemaak te hé. Nou smeek Dingaan om vrede, wat hom gegé werd onder sekere voorwaardes, wat hy anneem mar nian voldoen ni. Panda val van hom af met 'n groot gedeelte van di Sulus en voeg sig met syn mag by di van di Emigrante, wat in Jan. 1840 Sululand weer intrek en Dingaan laat vlug na Zwasiland waar hy vermoord werd.

Op 14 Fewe. 1840 was di oorlog, wat 2 jare geduur het, o'er, di Kommandant-Generaal Pretorius proklameer (op di hoogtes van swart Mfolosi) Sululand an di Emigrante-boere en benoem Panda tot Koning van di Sulu-nasi onder goedkeuring van di Volksvertegenwoordigers.

A. Name van di voortrekkers wat met hulle hoofd, Pieter Retief, op 6 Few. 1838, vermoord werd, in Sululand, deur di Sulu koning Dingaan.

1. P. Retief, Senior, hoofd.	17. Gerrit Bothman, J.zoon.
2. P. Retief, Jr.	18. Gerrit Bothman, L.zoon.
3. Dirk Aucamp.	19. Christian Bredendach.
4. Willem Basson.	20. Pieter Cilliers.
5. Christian de Beer.	21. Abraham de Clerk.
6. Mattijs de Beer.	22. Johannes de Clerk.
7. Stephanus de Beer.	23. Jacobus de Clerk.
8. Jan de Beer.	24. Marthines Esterhuise.
9. Johannes Beukes.	25. Samuel Esterhuise.
10. Johannes Breet.	26. Hermanus Fourie.
11. Piet Breet.	27. Reinier Grobbelaar.
12. Pieter Breet.	28. Abraham Greyling.
13. Barend v. d. Berg.	29. Jacobus Hatting.
14. Piet v. d. Berg.	30. Jacobus Hatting.
15. Piet v. d. Berg, J.zoon	31. Piet Jordaen.
16. Joachim Botha.	32. Jacobus Joosten!

33. Piet Klopper.	53. Jan Pretorius.
34. Balsasar Klopper.	54. Thijs Pretorius.
35. Lucas Klopper.	55. Marthinis Pretorius, M.zoon
36. Cornelus Klopper.	56. F. Pretorius.
37. Coenraad Klopper.	57. Mathijs Pretorius, M.zoon.
38. Jan Klaasen.	58. Jan Robberts.
39. Hendrik Labuscagne.	59. Isaac Robberts.
40. Frans Labuscagne.	60. Christian Schalkwijk.
41. Barend J. Liebenberg.	61. Johannes Scheepers.
42. Daniel Liebenberg, B.zoon.	62. Gerrit Scheepers.
43. Hercules Malan.	63. Stephanus Scheepers, F.zoon.
44. Pieter Meyer.	64. Marthines Scheepers, S.zoon.
45. Charl Marree.	65. Stephanus Smit.
46. Johannes v. d. Merwe.	66. Pieter Taute.
47. Marthinus J. Oosthuise.	67. Stephanus Janse, v. Vuure.
48. Johannes Oosthuise.	68. Gert Visagie.
49. Jacobus Oosthuise, M.zoon.	69. Jan de Wet.
50. Jacobus Oosthuise, P.zoon.	70. Henderik de Wet.
51. Jacobus Opperman, J.zoon.	71. Andries van Wyk.
52. Jacobus Opperman.	

B. Name van voortrekkers wat met hulle vrouens en kinders op 17 Feb. 1838 Moordspruit, Blauwkrantz en Bosmans Riviër, Natal, deur Dingaans Kommando vermoord werd en ontkom het.

NAME VAN DI MANS.	Getal Mans.	Getal Vrouens.	Getal Kin- ders.
Pieter Liebenberg ontkom	-	1	-
Wijnand Bezuidenhout Sr., 2 seuns ontkom	1	1	6
Roelof Botha	1	1	-
Daniel Bezuidenhout ontkom	-	1	2
Weduwe Frans Smit	-	1	-
Adrian Rossouw, seuntji met 30 wonde hersteld	1	1	4
Willem Jacobs, J.z., vrou met 20 wonde hersteld	1	-	6
Jacobus Coetzee	1	-	-
Piet du Pré, was uit op di jag	-	1	7
Nicolaas Grobbelaar, uit op di jag	-	1	4
Stephanus Grobbelaar, 2 kinders ontkom	1	1	2
Jan Roos	1	1	2
Jan Roos J.zn.	1	1	2
Charl Roos	1	1	3
Laurens Erasmus	1	1	5
Jan Joubert	1	1	2
Willem Wagenaar	1	1	4
Joshua v. d. Berg, 2 kinders ontkom	1	1	4
Christian de Beer	1	1	3
Zacharias de Beer	1	1	5
Piet de Wet	1	1	7
Weduwe Frederik Oosthuyse	-	1	6
Adrian de Beer	-	-	2
Hendrik Loggenberg	1	1	-
Hendrik Loggenberg Jr.	1	1	3
Jan Harmse	1	1	6
Cornelius van Zijl	1	1	3
Joachim Prinsloo dogter ontkom, met 23 wonde	1	1	7
Frederik Kromhout	1	1	1
Weduwe Cloete	-	1	-

NAME VAN DI MANS.	Getal Mans.	Getal Vrouens.	Getal Kin- ders.
Michiel Grobbelaar	1	1	4
Lourens Kloppe	1	1	2
Louw Bothman, wewenaar	1	—	1
Frans van Wijk	1	1	4
Louw Bothman Sr.	1	1	—
Abraham Bothman	1	1	6
Jan Botha, wewenaar 1 kind ontkom ...	1	—	4
Stephanus de Beer	1	1	6
Willem v. d. Merwe J.z.,	1	1	3
Marthinus v. d. Merwe J.z.,	1	1	—
Gert Engelbrecht G.z.,	1	1	1
Willem Engelbrecht	1	1	2
Gert Engelbrecht wewenaar	1	—	4
Jan Botha	1	1	—
Abraham Joubert, afwesig	—	1	1
Joshua Joubert, J.z.	1	1	6
Joshua Joubert, Sr.	1	1	2
Johannes de Beer, C.z. afwesig	—	—	2
David Vrijoen, J.z.	1	1	3
Wed. Joseph v. Dijk.	—	1	—
Christian Loggenberg C.z.	1	1	2

Di vollende is vrouens en kinders van mans wat met
Retief vermoord werd :

C. Stephanus de Beer.	—	1	5
Barend Johannes Liebenberg	—	1	3
Daniel Liebenberg, B.z.	—	1	—
Jacobus Hatting	—	1	4
Jan de Beer	—	1	1
Christian de Beer	—	1	3
Gerrit Bothman	—	1	1
Johannes v. d. Merwe	—	1	4
Andries v. Dijk, 1 kind ontkom	—	1	10
Gerrit Bothman L.z.	—	1	4
Hermanus Fourie	—	1	2
	40	55	186

Mans, vrouens, kinders vermoord... ..	281
Met Retief vermoord	71
Met Uijs en Potgieter	10
Wit Foes Poort	5
Veglager anval	1
	368

Dienstbodes bij di Moordspruit moord	250
Agterry'ers by Retief vermoord	30

Totaal 648

XVIII. AKTE VAN AFSTAND VAN NATAL AN PIET RETIEF.

Umkungunhlovu, 4 Februar 1838.

“Zij het aan allen kennelijk : Dat aangezien Pieter Retief mijn vee heeft hernomen, dat Sikonyella van mij gestolen had, welk vee gezegde Retief mij nu heeft afgeleverd, zoo verklaar en certificeer ik, Dingaan, koning der Zulus, dat ik goed gedacht heb, aan hem, Retief, en zijne landgenooten af te staan de plaats Port-Natal, met al het land daaraan gelegen, dat is te zeggen, van de Tugela tot aan de Umzimvubu-rivier ten Westen, en van de zee naar het Noorden, zoover het land bruikbaar moge zijn en aan mij toebehoort-hetwelk ik bij deze doe en hun schenk als hun voortdurend eigendom.”

Getuigen :

M. OOSTHUIZEN.

A. C. GREYLING.

B. J. LIEBENBERG.

+ merk van DINGAAN.

Groot Raadsheeren :

× MAORO.

× JULAVUSA.

× MANONDO.

XIX. VERHALE OMTRENT DI VOORTREKKERS, MEGEDEEL DEUR MNR.

A. D. CILLIERS.

Soos by vele reeds bekend is, het daar nooit 'n algemene harmoni bestaan tussen di Britse Regering en di Afrikaanse boerebevolking ni, van dat di Kaap 'n Engelse besitting geworde is. Kwaadgesinde persone, waaronder oek, (dis jammer om te sê), enige Sendelings was, soos geseg word, het gedurig allerlei kwaaië gerugtes teen di boere an di Regering weet o'er te bring, wat tot nadeel gestrek het betrekkelik di Afrikaanse nasionaliteit. Dit was di oorsaak van di dis-harmoni tussen Engelse en Boere, sodat di ongunstige verhouding tussen di twe nasionaliteite hoe langer hoe meer toegeneem, en di boerebevolking, veral wat di grense bewoon, hoe langer hoe swaarder gekry het onder di toenmalige Engelse Regering.

Daarop het 'n antal boere 'n plan gemaak om buiten di grense van di Engelse besitting 'n landstreek te soek waar di vryheid ni bekort word, en hulle in vreedzaamheid mog woon, en waar di kwaadstokers gen geleendheid mog vinde om hulle in botsing te bring met di Engelse Regering. So is daar dan toen, onder andere, in di jaar 1836, 'n groot antal boere gewees wat met hulle huisgesinne di Koloni verlaat het, onder di hoofbestuur van mnr. H. Potgieter, opgevolg deur mnr. Pieter Retief, en hulle kom in di Vrystaat, waar 'n tydelike legerplaas gevorm word.

Soos verwag kan worde, kom di voortrekkers anstons in botsing met vryandig gesinde kaffers, wat teruggedrywe word. Dit word raadsaam geag om enige manskappe as 'n Kommissi uit te stuur, om di land verder te besien, en verslag te doen van hulle bevindings. So gaan hulle dan na Transvaal, in di rigting van Soutpansberg. Toen hulle weg was, het di Kaffers 'n anval gemaak op 'n gedeelte van ons mense, wat an Vaalrivier geleger was, waar 'n akelige moord plaas gevinde het, en di Liebenbergs-moord genoem word, omdat daar so veel van di famili omgekom is. Di oneste dogter van C Liebenberg, (hy was met di Kommissi mé na Soutpansberg), het 21 asgaaistêke gekry, mar word nog lewendig gevinde ; sy is weer gesond geworde, en ni lank gelede, (19 Nov. 1889), het ek gehoor dat sy nog lewe.

Een gedeelte van di manskappe is met hulle huisgesinne na Modderivier getrek, wyl di ander gedeelte na Vegkop getrek en daar 'n soort van kamp opgeslaan het, om di Kommissi in te wag, wat na Soutpansberg gegaan en terug verwag word en oek spoedig opgedaag is te Vegkop, wat naby Rhenosterivier gelege is. Dit was teen di einde van September. Intussen was di

vyand besig sig tot 'n nuwe anval gereed te maak, wat dan oek alreeds di vermoede in di boere kamp was. × By di geleendheid droom myn o'erlede vader in di nag; dat di kaffers di kamp anval, en dat daar 'n vreselike geveg plaas vind; van skrik word hij wakker, dog raak spoedig weer and, slaap en droom diselfde geval nogeens. Van ontsteltenis word hy andermaal wakker, en kan toen ni weer slaap ni, wyl di droom van Faraö hom in gedagte kom van di seuwe vette en magere koeie, en herhaal is, toen daar seuwe vette en magere koornare voorgestel word. Nou was hy o'ertuig dat 'n nuwe anval van di kaffers seker kan verwag worde. Di ervaring het myn vader di ander dag morre an di manskappe vertel en hulle tot waaksaamheid vermaan om sig gereed te hou.

Wat di gewaarwording nog meer versterk het, was, dat daar toen juis twé Makateeskaffers uit Transvaal kom met berig, dat daar 'n ontelbaar grote kafferkomande van Moselekats and kom is. Dadelik het myn vader di kamp laat verplaas na 'n beter gelege plek, enigsins an di helling van Vegkop, an di westelike punt, waar twe koppiis was, in di rigting daartussen, waar, soos dit genoemd word, 'n nek o'er gaat. Di wa'ens werd agtermakaar in 'n sirkel getrek, toen agteruit teen makkaar gestoot en wel so dat ider disselboom onder di ander wā in was. Daarop werd doorntakke sowel as andere met goeie mikke gekap en angesleep; dit word met di mikke na binnekant in di ope- nings tussen di wa'ens vas in getrek, en an di binnekant word dit met remket- tings an di wile vas deur di mikke an makkaar geryg en vas gehaak, sodat daar vanjbuitekant gen kans was om in te kom ni, behalwe by di poort, wat egter so versterk en verskans was, dat een man amper bestand sou wees om vyftig vyande di ingang te belet.

Dit het 'n paar dage geduur voordat alles in orde was. Dadelik word toen 'n patrolji uitgestuur, wat nog voor di aand terug kom met berig, dat op 'n paar ure te pèrd van di kamp af, di vyand in antog gesiin word, en wel in so 'n massa, dat dit lyk of di hele omtrek met kaffers bedek is, en dat di vyand sig in twe ontsaggelik grote komandes verdeel het; een daarvan volg di spore van ons mense, wat na Modderrivier getrek het, dog di ander komandelkom op di spore van di wa'ens na ons kamp toe te Vegkop. Daar hulle egter, soos dit gelyk het, ni reg wis hoe vèr ons kamp nog van hulle af was ni, het hulle halt gemaak, want di aand was op hande. Alles is toen by ons nog verder di aand tot verdediging van di onvermydelike anval in gereedheid gemaak. In di midde van ons kamp is 4 wa'ens in 'n viirkant vorm soos 'n klein kampi tot skuiling ver di vrouns en kinders by makkaar getrek. Teeno'er di vele duisende kaffers bestond di boeremag in di kamp slegs uit 36 weerbare manskappe, wat ider 'n huisgesin had. Met di dood voor oge, om wellic nog in di nag of di vollende dag op di vreselikste wyse vermoord te worde, word di nag in angstige spanning deurgebrenz.

Di ander dag morre, 6 Okt., met anbreëk van di dag, was di 36 man gewapend ider op 'n pèrd, en so gaat hulle di vyand te gemoet, wat hulle op omtrent anderhalf uur van di kamp af antref. Dit was 'n skrikwekkende gesig om te siin hoe dat di aarde as 't ware o'erdek was met vele duisende kaffers. In di nabyheid klim ons manne af, en wyl di vyand dit gewaar word, kom daar 'n grote menigte angestorm. Ses van di manskappe neem di vlug, so bly daar mar dertig oer wat tegelyk hulle skote op di vyand afskiit en 'n tamelike antal neervel, waardeur di kaffers vere enige ogenblikke in 'n verwar- ring gebrag werd, sodat daar kans was om al vegtende terug te wyk na di kamp, wyl di vyand telkens met meer verwoedheid en vreselik krygsgeskrei toestorm, mar wat gedurig by hope neergeskiit word, totdat di ammunisi op was. Toen vlug di boere met pèrde en al in dikamp en maak di poort so goed molik met doorntakke toe, dat dit ver di vyand moeilik sou wees om dit gou oop te kry.

Intussen was di vroumense in di kamp ni ledig ni, mar so lank as di mans na di vyand toe uit was, het di vrouns 'n menigte kogels gevorm en by elke wa'ewiil 'n goeie party op 'n hopi gegooi, en oek verder alle weerbare middels

in gereedheid gebreng, soos kruit, byle, ens. Dadelik nadat di mans n di kamp en di poort goed toegemaak was, en ider syn geweer gou uitgewas het, roep myn vader al di mense by makkaar by di viir wa ens, wat in di midde van di kamp staan, en sê, dat daar gen ontkoming meer is ni, want dit kan verwag worde om binnen weinige minute op di vreselikste wyse vermoord te worde, dog daar is nog een raad en daarom vermaan hy almal, met di dood voor oge, om sig an di Here o'er te gé en op te dra in 'n vurige gebed—Hy alleen kan nog help. Almal stem daarmé in en kniil toen neer wyl myn vader voorgaan in di gebed. Hy bid om genade, dat di Here in grondelose barmhartigheid sig o'er ons mog ontferm en pleit op Gods belofte, soos byv. : “Roep My aan in den dag der benauwdheid ; Ik zal er u uithelpen.” Ps. 50 : 15.

Verkwik en bemoedig staan ons van di gebed op en siin di kaffers op omtrent 2,000 tré afstand ankom, waar hulle sowat 80 van ons beeste omsingel, doodsteek en somar rou opvreet, soos wilde dire gewoonlik doen. Dit gé 'n kleine oponthoud, dog daarna kom hulle en omsingel di kamp op omtrent 300 tré afstand, en gaan toen sit, blykbaar om eers 'n bitji te rus. Dit was 'n skrikwekkende gesig om di duisende kaffers in digte dromme rondom di kamp te siin. Ider man moes een en 'n halwe wá verdedig en word op syn pos geplaas. Om so molik nog tot 'n vreedsame onderhandeling te kom, word 'n wit laken an 'n sweupstok gebinde en as 'n vlag omhoog opgesteek. Di afspraak was dat elke man sig egter kant en klaar moet hou, mar moet wag om te skiiit, totdat vader di eerste skoot doen. Hy had syn pos van verdediging by di poort, en wel an di linkerkant. Enige manne wat ni juis by di wa'ens geplaas was ni, moes pos vat op di skerpste punte van anval tot verdediging.

Net soos di vlag omhoog gehou word, spring di kaffers tegelyk op, en storm van alle kante toe, met 'n afgryselike krygsgeskrei. Di voorste drom was mees na di poort gerig en op di voerpunt, enige tré'e voor di ander, was 'n ontsaggelik groot géle kaffer, wat wellic 'n soort van kaptein was, want hy wys na alle kante, kyk telkens agterom en maak allerhande wonderlike spronge en gebare. In di kamp was alles doodstil en in di grootste spanning.

Toen di naaste punt van di vyand omtrent 25 of 30 tré van di poort was, skiiit oerlede vader di groot geel kaffer neer, waarop di skote, soos donderweer an alle kante losbrand, waar dan oek 'n menigte kaffers neergehaal word ; dog dit skyn di vyand nog meer verwoed te maak, wat destemmer met groter geweld en 'n helse rumoer in nog digter dromme toestorm, mar oek ewe so vinnig by menigtes neergeskiit word.

Dog di o'ermag van di vyand was te groot om te belet dat di kaffers eidelik tot teun di wa'ens deurgedring het, waar hulle by menigtes an di wile gryp, om di sirkel uit makkaar los te ruk. En hoewel baing doodgeskiit word, het sommige tog nog perbeer om o'er di wa'ens te klim, wat nogtans ni wou luk ni. Een kaffer was egter so gelukkig om by di agterwiil tot bô op 'n wá syn tent te kom, toen draai hy hom om, om 'n bos asgaaié an te neem wat van buitekant an hom gegé word, dog 'n vrou siin di kaffer, skré na een van di mans, wat di kaffer dadelik neerskiit, sodat hy na di buitekant val in di bos asgaaié wat hy wou anvat, op di wyse is hy na di slag dood gevinde.

Di geveg was vreselik an alle kante, en hoewel baing van di vyand nog mar altyd rondom di kamp neergeskiit word, was dit of di storm steeds toe in plaas van afneem. Naderhand kom een van ons mense op di gedagte, dat hy in syn wá 'n sakki bokha'el of lopers had, haastig werd dit gehaal en soveul molik rondgedeel onder di mans. Dit had 'n goeie uitwerking, want toen hulle daarmé skiiit begin di storm te bedaar, en toen di kaffers siin hoe dat hulle maters toen eers reg by hope neergeskiit word, was dit of daar meteens 'n paniik onder di vyand kom, want met diselfde woestheid wat hulle toegestorm het, netso of met nog groter verskrikking skyn hulle as in 'n ogenblik o'erweldig te worde, want dit was of almal te gelyk di vlug neem ; hulle hardloop so vinnig, dat dit kompleet was soos 'n gedruis van 'n sware storm-

wind wat langamerhand verdwyn, en hulle vlag tussen di twé koppiis deur o'er di rand heen, waarvan ons kamp teen di skuinte opgeslaan was.

Van dat di eerste sarsi skote geval en so lank as di geveg angehou het, was di pèrde so verskrik, dat hulle al rondom di binnenste viir wa'ens vinnig hard geloop het, so was daar 'n vreselike rumoer sowel buite as binne in di kamp. Alles was berekend om an 'n vreselike einde te denk.

Di geveg het omtrent 'n paar uur angehou. In di loop daarvan het di kaffers di sirke wa'ens omtrent 'n voet na di buitetsy uitgeruk, dog toen hulle daaran gen verder kwaad kon doen, en oek ni kon inkom ni, het hulle di asgaai eers di stele afgebreek en van op 'n afstand met geweld na binnekant gegooi, sowel o'er di wa'ens as daar tussen deur; daardeur het hulle ons baing nadeel angebreng, want toen di slag verby was, vind ons dat 7 pèrde gedood, enige gekwes, 2 van ons manskappe gesneuwel en 16 gewond was; onder di laaste was oek myn vader, hy het 'n groot bré'e asgaai kort bókant syn kni in gekry, wat hy dadelik met geweld uitgeruk het. So is van di 30 man 12 ongedeerd gebly. An di buitekant is 'n lewendige kaffer gevinde, wat op di wil en o'er di wá wou klim, mar afgeval en met syn een voet tussen di speke vasgehaak, ni kon los kom ni en so daar bly hang het.

Behalwe di wat op di grond lê, het di asgaai, en wel 'n menigte soos ystervarkpenne, oral in di grond vas gestaan. Dit word toen almal bymakaar gemaak, waaran ek as kind oek nog gehelp het. Oek buitekant di kamp het 'n menigte asgaai bly lê. Myn vader het dit getel, vind di getal van 1133, waarvoor 'n gat gemaak en dit begrawe werd. Is dit ni 'n onbegrypelike wonder dat daar ni meer nadeel an ons kant berokken was ni? Daarom is daar oek anstons, na di afloop van di slag, 'n gejuig van lof en dank opgegaan tot di genadetroon ver di hulp en o'erwinning an ons kant. Hoeveul Kaffers daar gesneuwel is, weet ek ni, daar was gen kans om dit te tel ni, hulle het rondom di kamp by menigtes dood gelê.

Ofskoon di o'erwinning an ons kant was, was ons posisi baing treurig, want in di vlog het di vyand al ons vé mégevoer, nl.: tussen di 4 en 5,000 beeste en ongeveer 40,000 skape. So was ons anstons sonder kos, behalwe een of ander stuk wild wat geskiit word. Di kinders het soms gehuil van honger, wyl di ouers gen voedsel had om hulle eie honger te bevredig ni. Di twé lyke an ons kant werd begrawe, mar toen was daar nog al ons gewonde, waar gen behoorlike versorging voor kon gemaak worde ni, van wege gebrek an medisyne en andere benodighede. Buitekant rondom di kamp lê vele honderde dooie kaffers wat spoedig tot ontbinding begin o'er te gaan, en waarvan soms akelige dampe ons te gemoet kom. In di treurige toestand het ons sestiin dage moes deurbreng.

Di mans wat ni gewond was ni het na di geveg di wa'ens een-ver-een met di hande 'n end lager af getrek om naby di water te kom, en om oek onder di lyke nit te wees, so werd di kamp 'n endji verplaas, en ons eenigsins verwyder uit di ergste kwaai dampe van di menigte dooie kaffers. Intussen het di opperhoof Marokko tyding gekry van ons benarde toestand. Hy was gunstig gesind jegens ons en stuur an myn vader 'n wá en 'n span osse met drywer en leier om ons van di plek af weg te help. Oek deur di vrindelijke bemoeiing van di Sendeling Aardspil word ons mede instaat gestel om ons kleine lager op te breek en na Modderriviir te vertrek, waar di ou opperhoof Marokko woon. So was ons dan van Vekop veilig te Modderriviir angekom, waar ons 'n tydelike verblijfplaas gevinde het.

Behalwe di weinige voorraad wat ons op di wa'ens had, was ons verder van alle lewensonderhoud beroof, ter oorsake van di anval wat di vyand op ons gemaak het te Vekop, waardeur ons verarm en amper heeltetal geruineerd werd. Ons manskappe het toen plan gemaak om di vyand te agtervolg en di geroofde vé so molik weer terug te kry, mar di plan kon ni ten uitvoer gebring worde ni, omdat ons te swak was teeno'er so 'n magtige vyand; want op di hulp van famili en vrinde in di Koloni kon ons gen beroep doen, wyl dit

deur di Engelse Regering onder sware boete streng belet was dat an ons enig hulp sou verskaf worde. So moes ons dan mar vereers daar bly en had dikwils gebrek an di nodige voedsel en kleding. Dit het so voortgeduur, soos ek my nog kan herinner, tot in Fewerwari 1837.

Intussen was van di ander voorttrekkers oek weer by ons gekom, en daar-onder kommandant H. Potgieter wat tevore di hoofbestuur op hom had, toen ons deur Grootrivier getrek het. Enigsins bemoedig, word op nuw 'n plan beraam om di vyand te agtervolg en di ontsaggelik grote leger van di Matabelekoning Moselekatse an te val, wat destyds te Magaliisberg geleger was. Wel, di getal beskikbare en weerbare stryders van ons kamp bestaan toen tesame met di wat weer bygekom het uit ongeveer 75 manskappe. Met byvoeging van 30 Basters was ons legertji 105 man sterk. So goed molik voorsien van alle nodige dinge op di ekspedisi, trek di skynbaar nitige legertji agter di vyand an, en wel onder biddend opsiin tot di Here, op Wiins hulp en bystand di hoop en vertrouwe gevestig was.

Nadat ons manskappe Vaalrivier deurgegaan het, bly hulle in di ingeslage rigting na Matabeleland vortgaan en vind dan oek di kafferla'er, soos reeds gesé is, te Magaliisberg. Daar val hulle di vyand an, had 'n korte mar hewige geveg te voer. Toen ons manskappe so geweldig op di ontsaggelik grote kaffermassa anstorm, met kruut en lood alles voor sig wegmaai, het dit gelyk of di moed van di vyand somar met eens gebreek was, soos in di geval van Gideon (Rigt. 7), soos di kaffers anstons verskrik na alle kante vlug. 'n Menigte werd doodgeskiit of gewond en di o'erige glad uitmakaar gejaag.— Ek glo dat di plek waar di vyand so 'n neerlaag gely het, nou nog di naam dra van Moselekatse-nek, en as ek dit wel het, dan gaat daaromtrent 'n wapad o'er Magaliisberg.—An ons kant is ni een gedood of gewond ni. So wonderbaar het di Here dit beskik; Hem alleen kom daarvoor di eer toe.

By geleendheid van di anval op di vyand is dit gebeur dat oerlede vader ver di dag di amb as kaptein o'er 25 man op hom geneem het. Verwijder van di ander manskappe werd hulle op 'n bosagtige rand deur 'n digte drom van kaffers omsingel. Dadelik is di pérde in 'n kring an makkaar gebinde en di burgers staan rondom met o'ergehaalde roers om sig ter dood toe te weer. Di vyand storm toe tot op 'n sekere afstand, en toen was dit of daar 'n paniik onder hulle plaas vinde, want meteens smyt hulle di asgaai en skildvelle weg en vlug soos wilde dire na alle kante heen, as of hulle deur vuurvlamme gejaag word. Hiir was dit duidelik dat 'n hogere mag teen di vyand gestry het.

Met 'n dankbare hart keer ons mense toen terug met ongeveer 6,500 buit-gemaakte beeste. Dit was 'n grote blydskap toen di manskappe almal gesond in di kamp te Modderivier terug kom. Na 'n behoorlike beloning an di Basters ver hulle hulp en getrouheid, werd di beeste so gelyk as molik onder ons mense verdeel. So had elke huisgesin tog weer iits om 'n veeboerdery mé te begin en so wat om van te lewe.

Hiir dien ingevoeg te worde, dat Moselekatse 'n tyd tevore di vlug moes neem ver Dingaan, in wat nou Matabeleland is, van waar hy by wyse van strooptogte vele duisende andere naturelle vermoor en verjaag het. Op di manier was Moselekatse syn gebiid anstons 'n grote en sterke koningrijk geworde, sodat, behalwe syn eie land wat hy reeds bewoon, so het Transvaal, of ten minste 'n groot deel daarvan, oek an hom behoer. Daardeur word hy so vermetel dat hy syn woeste orders verder uitgestuur het, sodat hulle eindelijk op ons te Vegkop afgekom is. Dog dit was of di Heer toen gesé het: "Tot hiirtoe en ni verder." Toen kry hy di eerste neerlaag wat hom di vlug laat neem na Magaliisberg, waar hy deur ons manskappe soos reeds vermeld, geheel ten onder gebreng is, sodat hy geplunder in syn land terug trek, waar hy sig so stil as 'n muis hou, en daar na di tyd niks meer van hom gehoor is ni.

Daar P. Retief oek by ons was werd hy, nadat ons manskappe van di ekspedisi terug was, as Hoofdkommandant en H. G. Maritz as Landdros gekiis o'er ons mense, wat toen genoemd word di "Zuid Afrikaansche Maatschappij."

Daar word toen 'n Volksraad gekies en 'n Grondwet gemaak. Di laaste slag an Moselekatse gelewer, had o.a. ten gevolg, dat 'n groot deel van Transvaal in di besit van ons mense geval het. Di hele land was toen onbewoon, want Moselekatse had di inwoners glad uitgemoor, behalwe di weinige wat gevlug was tot na Taba Bosigo en andere plekke.

So was dan di toen bekende Transvaal in besit van di Boere, soos ons meesal genoemd word. En soos idereen weet is dit 'n grote en vrugbare land; mar sonder 'n sêhawe sou ons van baing nodige dinge ontstoke wees, so werd anstons beraadslaag waarheen di beste plan sou wees om verder vort te trek. Na enige beraad word besluit om vereers na Natal te trek en sig daar van di sêhawe te verseker. Toen a'les kant en klaar was ver di trek, kom daar so 'n grote veldbrand dat dit ons glad belet om vort te gaan, en daar di winter op hande was en mar weinig veld o'ergeskiit het om ons vé di winter deur and' lewe te hou, was di besluit om met di trek te wag tot di lente aanbreek en daar beter weiveld sal wees.

Oek was dit 'n bestiring dat ons deur di brand verhinder is om ons plan met verder te trek ten uitvoer te breng, want had ons, soos later geblyk het, dadelik na Natal gegaan, dan was ons ongetwyfel, soos di sake toen daar gestaan het, almal deur Dingaan vermoor. In di loop van di oponthoud word 'n plan beraam dat P. Retief met 5 of 6 man as 'n kommissi sou gaan om di land te besigtig en oek om met di Sulo koning, Dingaan, 'n o'ereenkoms te tref, ten einde Natal met di sêhawe en tot an Drakensberg, van hom te handel.

Behalwe onse gewone vyande, di kaffers, had ons soms baing las van onge-diirte, en daaronder moet oek di leens getel worde, waarvan op 'n goeie dag een doodgeskiit word op omtrent 'n myl van ons kamp.

Di Kommissi wat na Natal sou gaan het bestaan uit P. Retief met nog 6 man. Halle gaan dan toen oek, hoewel sonder padwyser, in di rigting soos di gedagte was dat di sêhawe moet wees, en had toen geleendheid om di land te besien. Dit was oral doodstil. Nergens was 'n mens te siin, netmar verlate kafferkrake word oral gevinde, want Dingaan had 'n tyd tevore 'n inval in di land gemaak en 'n menigte inwoners vermoor, wyl di weinige wat kon ontkom na elders gevlug het. Eindelik kom di Kommissi in di Baai an en vind enige Engelse wat daar woon en regte bly was om blanke vrinde te ontmoet. Daar word hulle 'n paar da'e regte vrindelik onthaal, vertrek toen na Sululand en kom veilig by Dingaan syn stad.

Deur di tussenkoms van 'n Sendeling wat daar werksaam was, kry di Kommissi toegang om met di Koning te praat. Dog Dingaan was verskik-kelik brutaal en sê: "Hoe durf julle dit onderneem om 'n stuk land ver myn te kom vra, daar julle myn buitekrale an Drakensberg angeval, en duisend van myn beste gesteel het?" Daarop sê Retief dat dit ni deur syn mense, mar deur di volk van Zinkojala geroof is. Toen antwoord Dingaan: "Wel, as dit waar is wat jy sê, gaan haal dan eers myn gesteelde vé terug, dan kan jy di begeerde stuk land kry."

Verder werd di Kommissi vrindelik behandel. Om Dingaan te o'ertuie dat di blanke onskuldig was an di misdaad, stel Retief voor: dat twé kapteins van di koning moes mégaan om te siin waar di vermiste vé gevinde sal worde. Dit werd toegestaan. Nog is daar oek 'n o'ereenkoms getref dat di Sendeling di nodige dokumente in orde sal maak wat betrekking het op di o'ermaak van di gewenste stuk land, wat na di terugkoms van Retief met di vé, geteken en an hom sal o'erhandig worde.

Na 'n hartelike afskeid van di Sendeling wat niters vrindelik was, en oek van di koning wat 'n *skynbare* vrindelikheid an di dag lê, gaan di Kommissi goedsmoeds terug, met di twé kapteins, kom veilig in di kamp, en verhaal met genoeg hoe goed hulle tot nogtoe geslaag het. Anstons is toen 'n antal manskappe op di been gebreng as 'n soort van patrolji of kleine komande wat spoedig na Zinkojala gegaan, hom gevange geneem en gehou het, totdat hy di

geroofde vé sou uitlewer. Spoedig werd di duisend beeste voor 'n dag gebring, met nog 'n heelparty van ons mense hulle vé wat gesteel was. Zinkojala word losgelaat na 'n ernstige waarskuwing, dat as hy sig weer an diifstal skuldig maak, hy dan moet verwag om swaar gestraf te worde.

Toen di kleine komande met di herneemde vé terug was, vind verskeie van ons mense van hulle vé, wat meteen saamgebring en gesteel gewees was, weer terug, sodat di 1000 beeste van Dingaan apart was en an hom kon gestuur worde. Toen gé o'erlede vader an di hand dat 'n paar van ons mense met di twé kaffer-kapteins moet mégaan om di beeste an di koning te besorre en di nodige dokumente, betrekkelik di gekoopte grond, mé te bring; dit was dan oek di gevoele van mees al ons amblide, en wel, omdat hulle di kafferkoning ni vertrou ni. Dog P. Retief was van 'n ander gevoele, wou self gaan en wel met 'n sterke eskorte en vra eindelijk vrywilligers, waarop sestig man sig anbide om met hom saam te gaan.

Intussen moet dit hiir ingevoeg worde, dat daar toen 'n groot antal trekkers allengs byeen gekom was. Retief het voor syn vertrek ernstig angedring om gedurende syn afwesigheid by makkaar te bly tot verdediging in tyd van nood. Dog nouweliks was hy weg of di trek gaat vort, en wyl daar skynbaar vrede was van rondom, verdeel di trek sig in klompiis an Bosmansrivier, Bloukrans en Moordspruit.

'n Ander gedeelte bly op Drakensberg om eers di uitslag met Retief af te wag. Daar was so 'n gerustheid en vrede met di naturelle dat 'n heelparty van di mans na di kant van Drakensberg op jag gegaan het, veral om Elande te skiit. So was verskeie klompiis wa'ens an gemelde riviere haas sonder verdeding. Di meeste mense bovind sig by Maritz, wat tot deur Bosmansrivier getrek was. Rede tot di gerustheid van 'n antal mense moet daaran toegeskrywe worde, dat Zinkojala te swak was om in botsing te kom met di trekkers, met di Sulos was daar vrede, en di inwoners van Natal was deur Dingaan uitgemoor en verjaag. Daarom siin Retief oek gen swarigheid om self na Dingaan te gaan om alles goed te regel, egter vergeet hy ni om te waarskuw soos geseg is.

Hoewel menigeen 'n voorgevoel had dat di Sulokoning verraad kon pleeg, is alles in orde gemaak, en Retief gaan met syn sestig man mé met di twé kapteins en bring di 1000 beeste na di koning, wat sig dan oek regte bly angestel en Retief met syn 60 man uiters vrindelik behandel het; want deur middel van di twé kapteins word hy o'ertuig waar di vé vandaan gehaal is. Daarop het di Sendeling 'n dokument opgemaak wat di inhoud had: dat di land in di rigting van Tugela op tot an Drakensberg, met inbegrip van Natal en di Baai, an Retief afgestaan word. Dit word deur di koning en syn vernaamste raadliden geteken en an Retief o'erhandig, wat dit met blydskap in syn reissak steek 'n paar dage syn perde laat rus, en sig toen gereed maak om terug te gaan.

Toen alles klaar was ver di terugreis, kom daar 'n boodskap dat Retief en syn manskappe by di afskeid eers moet kom biir drink by di koning, mar hulle moes di wapens by di pérde laat bly, daarmé wou di manskappe ni instem ni, omdat hulle meen dat daar bedrog kan wees, mar Retief sé, dit sal ni mooi wees om op di vrindelike versoek van di koning gen ag te gé ni en gewapend te verskyn.

['n Suloe-kaffer wat ooggetuige was van wat di dag met Retief plaas vind, en ni wis dat inand hiir in di bóland iits van di saak gehoor had, het voor meer as dertig jare gelede di geskiedenis an een van ons betrekkinge deur middel van 'n tolk (want hy kon gen Hollans praat ni) haarfyn vertel; o.a. had Dingaan gesé: "Piet is 'n goeie man en ek het hom baing liif, mar ek is bang hy sal te sterk worde en dan sal hy eendag kom oorlog maak en ver my oerwin, en daarom sal ek hom liwer dood maak." Verder had di koning an Retief gevra om syn manskappe met hulle pérde 'n bitji te laat resiis maak, want behalwe by geleendheid van oorlog, had hy nog nooit gesiin hoe di wimense hulle pérde laat hardloop ni. Dit word toen gedoen, want daar was

'n mooi gelyke plek waar di pèrde in teenwoordigheid van di koning kon hardloop, en Dingaen was verbaas, sowel om di vlugheid van di ruiters as oek di radheid van di pèrde, waar hulle veral by 'n draai byna op di een sy hardloop, en dan weer kalm op 'n gelop terug kom. Dingaen was regte opgenome met di resies, en sê, hy sal nou 'n trop van syn mense 'n bitji laat dans. Toen roep hy 'n afdeling van syn krygslied (waarskynlik was dit na di biirdrinkery), waarop omtrent 2000 as in 'n oogwenk byeen was en begin te dans. Hoe alles moet toegaan, was onder di kaffers in di geheim afgespreek. Di dansers kom met 'n lawaai, soos 'n party springbokke, wat alte na an di blanke mense (wat toen sonder wapens was), sodat Retief an di koning sê, hy moet hulle wat verder van syn lyf af laat dans. "Ja," sê Dingaen en skré: "Julle moet bitji meer agteruit dans van di witmense af!" mar meteens fluit hy soos di kaffers in di oorlog soms wel doen. Di kaffers wis wat di fluit beteken, val tegelyk di witmense an, ens. ens.—Tot so vèr wat di kaffer vertel het. Laat ons nou weer teruggaan tot waar Retief en syn manskappe ni eens was ni om ongewapen an di versoek van di koning te voldoen.—RED.]

Hoewel ni sonder enige teensin, stem di manskappe eindelik toe om ongewapen by di koning te gaan biirdrink, en gaat dan oek soos 'n klompi skape na di slagbank. Di order van Dingaen was dat hulle lewendig moet gevang en met knop-kiriis dood geslaan worde. Daarvan wis Retief natuurlik niks af ni. Sodra hy en syn 60 man by di koning kom, word hulle deur 'n grote skaar van kaffers omring en toen skré Dingaen: "Slaat di towernaars dood!" Meteens storm di kaffers van alle kante toe. Di bedrog werd opgemerk er Retief roep uit: "Verraad!" Dog an ontkom of verdediging val ni te denk ni. Hulle word gevang, en in di worsteling het hulle sig met knipmesse enig-sins soek te verdedig sodat menige kaffer in di sand gebyt het; dog in minder as 'n half uur was Retief en syn 60 man deur di oermag gevange geneem. Di hande en voete werd vas gebinde, waarna hulle di stad uitgesleep en vreselik geslaan werd met stokke en knopkiriis. So is di arme slagoffers jammerlik an hulle einde gekom. Van uit di stad word hulle tot buitekant op 'n verheve ope plek gesleep, en altyd deur met di kiriis en stokke geslaan.

Op diselfde verraderlike manier soos Abner deur Joab omgebreng is, werd Retief en syn 60 man verraderlik vermoord, en wel op 'n vreselike wyse soos in di laaste paragraaf vermeld. Na afloop hiervan het Dingaen 'n grote mag van kaffers uitgestuur om di andere mense (wat ons gemakshalve *boere of burgers* sal noem) tot di laaste toe te vermoor met hulle vrous en kinders. Daar gen onheil skynbaar te vrees was, bevind di boere sig by klompiis geleger langs Moordspruit en Bosmansrivier om di terugkoms van Retief af te wag. Dog onverwags storm di massa kaffers met dagbreek op di waens te Moordspruit, waar 'n vreselike slagting plaas vind. Menigeen word so goed as in di slaap dood gestek. Nimand word gespaar ni. Sommige mans-lyke word akelig vermink gevinde, vrous oopgesny en di ingewand uitgeruk, baing kindertjiis word an di voete geneem en met di hoofde teen di wa-wile dood geslaan.

Di anval was in di vroege oggend toen di mense nog slaap, so plotseling, dat daar an teenstand ni te denk was en om te vlug was gen kans ni. Binne 'n paar uur word byna sewe honderd mense op di vreselikste wyse vermoord en vermink. Tot twintig vrous werd vermoord in een wā gevinde. Vandaar wellig di naam van Moordspruit.

Daarvandaan gaan di massa kaffers Bosmansrivier omsingel en val di klompi waens van Maritz an. Ons waens was 'n klein endji daarvandaan, vanwaar opgemerk word dat daar oek ver ons groot gevaar was om binne weinige ogenblikke vermoor te worde. So sê vader an di vrous hulle moet met di kinders na 'n boskloof vlug, wat daar digteby was, terwyl vader en nog viir man gewapend op di kaffers toestorm en 'n opening tussen di vyand deurveg om by di klompi manskappe van Maritz te kom, wat dit anstons opmerk, en met des te meer moed di kaffers weg skiiit.

So was hulle dan eindelijk by makkaar en vonk so geweldig onder di vyand

dat di kaffers op di vlug gedrywe word. 'n Massa kaffers wat in 'n draai van di riviir vlug, word daar vas gekeer en di meeste dood geskiit, wyl di ander wat wou deurswem in di sékoegate versuip het, want daar was gen drif ni. Sels ons vé wat di vyand in di geveg geroof het, word gedeeltelik terug geneem. So kom ons mense almal weer behoue by di wa'ens, wat intussen deur di dappere vrous by makkaar gestoot was soos 'n lager.

Intussen word onder di hewige geveg 'n gedurige skitery uit 'n ander rigting gehoor, waar oek 'n stuk of wat wa'ens met 'n klompi van ons mense was, waarheen dit nodig geag word dat vader, M. Oosthuisen en nog dri andere haastig heen snel. Daar vind hulle dat di kaffers 'n klipkop omsingel had, waarop di burgers nouweliks tyd had om met vrous en kinders te vlug toen hulle di vyand gewaar word. Di klipkop was voorsien met 'n hoge krans, en slegs van een kant toegankelik, sodat di weinige burgers di vyand ver enige are lank by di opklimplek kon weg skii, dog di kruit en lood begin op te raak, want in di haastige vlug was daar gen kans sig goed van ammuniste voorsien ni. Dog in di kritike ogenblik, toen hulle haas in di hande van di vyand sou val, kom bogemelde vyf man daar aangejaag, skii di vyand an alle kante neer, en verlos di klompi boere uit hulle netelige posisi.

Di seun (hy was di enigste kind) van W. Pretorius wat oek op di klipkop vasgekeer was, wat di oggend uitgegaan het na di pârde, en op di gesig van di vyand gen kans had om di wa'ens te bereik, en in 'n sloot weggekreup het, kom toen oek te voorskyn, wou na di wa'ens vlug, 'n kaffer hardloop hom in 'n lig reeds di arm op om di vlugtende jongeling dood te steek, toen M. Oosthuisen hom neerskiit. So was di jongeling anstons by di wa'ens, waar hy ammuniste van daan haal en in alle haas an di vegtende burgers medeel wat opgedaag was. Daar was gen tyd te verliis ni, mar veréinig met di mense uit di klipkop word di stryd vortgesit, en di vyand an alle kante neergeskiit, 'n gedeelte van di geroofde vé afgeneem en di kaffers op di vlug gejaag tot op di hoveveld na di kant van Bloukrans te Moordspruit, waar di moord di oggend plaas gevinde het. Di getal burgers van Maritz en di wat sig hiir bevind was tesame tussen di 30 en 40 man, wat di massa kaffers totaal verslaan en op di vlug gejaag het. Dit werd deur Gods hulp gedoen. Daarvoor kom Hem alleen di eer toe.

Van di hoveveld siin di burgers 'n menigte aasvo'els te Moordspruit. Dadelik jaag hulle daarheen en vind toen eers watter vreselike moord daar in di oggend plaas gehad het, soos reeds gemeld is. Di wa'ens geplunder en so veel molik stukkend gebreek, kiste en ander breekbare meubels verbryseld en verstrooid, beddegoed verskeurd. Di wa'ens met al di verplunderde goed was as met bloed geskilderd, en di grond sels was oral so goed as week gemaak met bloedplate. Di ergste was om di byna sewe honderd jammerlik verminkte lyke oral besaaid te vinde. Di gesig was hartverskeurend ver elkeen, mar veral ver di antal mans wat op di jag gegaan was om hulle vrous en kinders op di wyse vermoord terug te vinde. Hoe afgemat oek, het di burgers toen di lyke op di bes molike wyse begrawe. Behalwe di moord van di oggend, herinner ek mij ni dat daar di dag een van ons mense omgekom is ni; van di vyand is egter 'n menigte gesneuweld. Hoewel baing vé afgeneem, is daar nog 'n heelparty in hande van di vyand gebly.

Omtrent di dag was deur Retief bepaald dat hy terug sou wees, hy werd dus verwag, mar in plaas van zijn koms is di moord en wat daarop gevolg het plaas gevinde.

Nou was di vraag: Waar is Retief, en wat is van hom en syn 60 man geworde? Dadelik is egter begriip dat hy en syn volgelinge vermoord is. Treurig voorwaar was di toestand waarin ons boere sig toen bevind. Van 'n heelparty mans was di vrous en kinders vermoord. So was daar 'n antal wedwés en wese waarvan di mans en vaders vermoord is. Vele was ontroof van lewensmiddele. Almal was ragenoeg in rou en armoede gedompel, sodat goeie raad en hulp onontbeerlik was.

Daar di klompi boere te min was om Dingaan in syn vesting an te val en di verraderlike moorde te wreek, was di toestand van di burgers uiters haggelik. Dog gelukkig kom daar tyding dat P. Uys oek met 'n party trekboere in di nabyheid and kom is; dit gé anleiding tot grote blydskap. Anstons bevind di twé partye burgers sig by makkaar. Intussen had di boere, wat op Drakensberg gebly het om di uitslag met Retief af te wag, van di gebeurtenis gehoor, en stuur so veul burgers o'er as mar kan gemis worde om hulp te verskaf ten einde di bes mogelike planne uit te voer.

Daar Retief verdwene was moes 'n nuwe Kommandant Generaal gekiis worde, waartoe Maritz, Potgieter en P. Uys as kandidate benoemd word. Met goedvinding van Maritz en Potgieter word P. Uys as Hoofdkommandant gekiis. Onder syn hoofbestuur is toen 'n anval op Dingaan gewaag wat misluk is en waarby P. Uys syn lewe verloor het. Hierop is G. Maritz as hoofkommandant gekiis. Daar Potgieter toen met 'n deel van di boere uit Natal terug trek o'er di Drakensberg na di Vrystaat, had Maritz nog mar omtrent di helfte van di burgers by sig, waaronder 'n vraag ontstaan is, nl.: of dit ni raadsaam sou wees om Natal ver goed te verlaat ni. Dog di gevoele van o'erlede vader en vele andere was, om dit ni te doen voordat di verraderlike moorde deur Dingaan gepleeg—waardeur Natal en Sululand met onskuldig bloed bevek is—behoorlik op hom gewreek en di geroofde vé herwin is.

Di o'ergeblewe klompi boere, wat deur al di teenspoed seer verarmd is, trek toen in lagers. Kort daarna breek di koors onder ons uit, waaran o. a. G. Maritz, ons Hoofdkommandant beswyk het. Na syn begrafenis herrys op nuw di vraag: wat sal ons nou doen?—Di herinnering an di tyd in 1838 wek nog altoos 'n treurige weemoed in di geheuge van dese en gene, wat di akelige moordtonéle en ander sware beproewings, nog ni vergeet het ni.—Op di vraag, wat nou gedaan sal worde, gé o'erlede vader an di hand om elders hulp te seek. Daartoe word 'n Kommissi gekiis wat bestaan het uit W. J. Pretorius, Frans Hattling en o'erlede vader. Hulle onderneming was van 'n goeie vruggevolg. Spoedig word ons sowel uit di Koloni as uit di Vrystaat met vele benodighede ondersteun, met inbegrip van klére, waar groot gebrek an was. Vrywilligers uit di Vrystaat kom o'er om ons te help. Oek kom Andries Pretorius met 'n antal manskappe en sluit sig by ons an, so dat ons mense weer moed begin te kry ver di toekoms.

Gemelde meneer Pretorius is op 28 Nov. 1838 as Hoofdkommandant gekiis. Dadelik is toen planne gemaak om Dingaan te tugtig. Met alle spoed maak di burgers sig tot di stryd gereed, bygestaan deur di dames, waaronder menige wedewe was, wat help om kogels te vorm en op andere wyse di krygers toe te rus tot di stryd. Di oorlogsplan word goed bespreek en 'n krygsraad gevormd, bestaande uit: Charl Pieter Landman, Pieter Daniël Jacobs, Johannes de Lange en Stefanus Erasmus. Di viir kommandante met hulle veldkornets (kapteins), met di Kommandant Generaal as Voorsitter, maak di Krygsraad uit.

Vollens 'n opmerking van o'erlede vader betrekkelik di gewigtige onderneming tot 'n anval op di vyand, oordeel di Hoofdkommandant dit nodig om dit 'n saak van gebed te maak, opdat di Here met ons mag wees gelyk met Mozes en Jozua, met di belofte, dat as di Here ons di oerwinning gé, di dag jaarliks geviir sal worde met danksegging en gebed. Di gebeurtenis moes dan in herinnering bewaar worde tot in geslagte, opdat di dag in dankbare erketelikeid as 'n heilige afsondering an di Here toegewyd word, as 'n dankoffer tot gedagtenis an di verlossing en oerwinning op di vyand.

Toen alles gereed was en almal sig by afskeid wedersyds an di Here opgedra het, vertrek di leger op 3 Desember van di verskillende plekke na Sululand, en kom op 7 Des. te Danskraal, waar di plek van samekoms besteld was. Alles tesame bestaan di leger uit 57 wa'ens en 407 manskappe. Dit was egter as 'n druppel an di emmer, gereken teeno'er di vele duisende kaffers wat moes beveg worde. Nadat almal in een leger by makkaar was, word deur di Hoof-

kommandant 'n plegtige godsdiinsoefening besteld, wat gehou sal worde, voor hulle verder gaan, en waarvan hy di leiding an o'erlede vader opgedra het, wat toen op 'n kanonwâ gaan staan, di manskappe toespreek en daarop wys, dat as hulle sonder di Here optrek, lafhartig, halfhartig of ontrou is, dan is hulle gewis verlore, en daarom is syn ernstige vermaning om sig onvoorwaardelik an di Here oer te gé en di gedane belofte moet volbreng en om op te trek in di naam en krag van God, dan sal di Here met, in, voor, en deur hulle stry, en so sal di vyand o'erwen worde. Hy eindig met 'n ernstige gebed, waarin idereen met al wat daar was an di Here opgedra word. Almal stem tesame om di gedane belofte as 'n plegtige verbond getrou te volbreng, waaran oek gedag word by di oggend en aand godsdiinste.

Bemoedig gaan di leger voorwaarts, kom op 11 Desember te Buffelsriviir, en op 15 Des. word di kamp an Bloedriviir opgeslaan. An di eenkant van di leger was di riviir, beter gesé, 'n sékoegat van omtrent 1500 tré lank, en an di anderkant was 'n vreselike grote sloot wat in di rigting na di kamp ankom en dit sou insluit, mar meteens soos 'n winkelhaak na di riviir toe draai en in di sékoegat uitloop, so was di lager eigenlijk van agter en an di een sy deur di sloot en di sékoegat verskans, dus was daar twé plekke wat moes verdedig worde, nl., vlak van voor en an di een sy, waar gen ander skans was as net di kring van wa'ens, waarvan di openings tussen in toegemaak was. Di walle van di sloot was veral an di kant van di leger omtrent twintig voet hoog. So was di kamp an di een kant deur di riviir of sékoegat en an di ander kant deur di ontsaggelike sloot so goed verkans, dat dit ver di vyand haas onmolik was om van een van di twé kante op di kamp te storm. Soos di gewoonte by dergelike geleendhede is, word di wa'ens in 'n groot sirkel so na molik een agter di ander met di disselboom van elke wâ agter onder di ander ingetrek, en di op nings tussen in met grote doorntakke toegemaak.

Hiir moet ni vergeet worde op te merk, dat di Generaal van di begin van di ekspedisi, gedurig spioene uitgestuur het, wat intussen soms in botsing gekom het met di kafferspione, en telkens berig terug gebreng het. Oek word hoe langer hoe meer di seinvure van di kaffers op di bergtoppe opgemerk, en vollens rapporte van ons spioene, kan di burgers ider ogenblik 'n bestorming van di vyand te wagte wees, wat in ontelbare massas in antog was, en teen di aand van di 15de reeds in digte dromme met hulle seinvure o'er en weer op verskeie bergbultes kon gesiin worde. O'erlede vader wou met 50 man as 'n lokaas di vlakke inry, om soos di kaffers afkom, dat hulle dan van twé kante kan beveg worde, dog di Generaal wou dit ni toelaat ni, wyl dit Saterdag teen di aand was, kon livers 'n anval op di kaffers uitgestel worde tot di Maandag, as di vyand ons so lank met rus laat. Daaro'er was vader regte ontevrede, mar later het hy ingesiin en erken dat di Gen. gelyk had. Vollens skatting bestaan di ontsaggelike massa kaffers uit ongeveer twaalf duisend man, en daarteeno'er sou dit te erg gewaag wees om met ons viir honderd man so 'n ongelyke stryd an te gaan, wyl dit begin donker te worde, dus was dit di beste sig nou mar so goed molik toe te rus en sig gereed te hou om di kamp in di donker te verdedig, daar 'n anval in di nag kan verwag worde, wyl di vyand hoe langer hoe meer 'n dreigende houding anreem so lank as hulle nog di aand oral op di bultes gesiin kan worde.

An di twé kante waar di vyand kans had om 'n anval te maak het di Generaal di wa'ens enige sweupstokke en lanterns an di bô punte van di stokke laat vas maak met brandende kerse daarin, om enigsins van lig voorsiin te wees by 'n molike storm in di nag. Di wagte werd ider op syn pos geset, en elke man in di la'er kry order om syn kogeltas an te gord en met syn geweer in di hand gereed te wees. So word di nag meesal wakende, in angstige spanning en vurige gebed deurgebreng. En di Heer in di hemel siin in genade op di biddende skare neer, en het oek getoon dat hy di smeekinge gehoor het.

Di vollende morre, 16 Desember, met dagbreek, gé een van di skildwagte 'n sein dat di vyand nader kom en in 'n oogwenk was ider man gewapend op

syn pos van verdediging. En meteens was daar 'n vreselike krygsgeskreif onder di kaffers wat met 'n helsrumoer op di kamp anstorm, dog hulle word so warm onthaal en by honderde neergeskiit dat hulle anstons di vlug neem, mar word deur di kafferhoofmanne dadelik weer angevoer tot 'n nuwe bestorming, dit geskied tot viir male agtermakaar, mar word telkens teruggedrywe met diselfde gevolg en verliis van honderde dooie. Di kapteins maak 'n vreselike lawaai, dog di kaffers was reeds so erg gehawend dat hulle tot 'n vyfde anval ni beweeg kan worde ni, mar hulle hardloop dat dit so dreun en vlug na alle kante toe as of hulle deur vuurvlamme vervolg word; wyl di kogels uit di lager nog altyd 'n dodelike verwoesting en verniling onder di vyand anrig. In di sloot was ruim 'n ses honderd van di vyand so dig op makkaar saam gedring dat haas ni een in staat was om di hand op te lig ten einde 'n asgaai te handteer ni. Blykbaar het hulle daarin hardgeloop om di kamp van di kant te bestorm, mar deur di hoge wal belet, word hulle op di reeds gesegde wyse saamgepak, en an teruggaan was gen kans ni wyl di burgers hulle te spoedig op di hile kom, 'n menigte dood skiit, onder welke termult 'n groot antal di sêkoegat ingedring word waar hulle versuip het, en wat nog di kop bô di water uit steek, word dood geskiet. Di bloed het soos 'n grip water uit di sloot in di rivier geloop. Soos dit gelyk het dan is van di klomp wat in di sloot was gen een ontkom ni.

Een komande van di vyand het op 'n afstand gebly en gen deel geneem an di bestorming, dog maak sig blykbaar gereed om op hulle beurt 'n anval te onderneem, egter was hulle onder di bereik van di kanon. Di burgers het as 'n gedagte di pêrde opgesaal. Di kanonvuur word op di komande kaffers geopen wat in antog was, oek storm di pèrderuiters op di vyand wat o'errompeld di vlug neem. O'erlede vader met omtrent 150 man jaag op di vlakte tussen di verskrikte massa kaffers deur en keer omtrent 'n 2000 tal af wat na di riviir 'n ontkoming wou soek. Di kanonvuur bly onafgebroke, gerig op di digte dromme kaffers wat elders heen hardloop, voorts word hulle deur di ander burgers links en regs dood geskiet totdat daar gen een meer te siin was ni.

Di 2000 wat na di riviir vlug word by hope neer geskiet en andere di sêkoegat ingejaag, waar 'n heelparty versuip het, en oek by menigtes doodgeskiet word, sodat daar ni een van ontkom het ni. Di water was naderhand in di sêkoegat as of dit in bloed verander het; vandaar di naam van Bloedrivier. Wyl o'erlede vader met di 150 man besig was om gemelde 2000 kaffers (wat almal gedood word) di riviir in te drywe, was di ander manskappe besig di orige massa kaffers op di reeds gesegde wyse te beveg. So word di magtige legers van di trotse koning di dag totaal verslaan en vernitig, di onskuldige bloed gewreek, en Dingaen ten onder gebreng, en hoewel hy nog vele duisende krygshelde in voorraad had, was di eigenlike beslissende slag op Sondag 16 Desember 1838. Di burgers had di ganse dag deur geveg. Hulle word sigbaar ondersteun deur 'n hogere hand. Di o'erwinning was "des Heeren: Zyn Naam zy geloofd!" Teen di aand was alles afgeloop, en di burgers kom, hoewel vermoed en afgemat, met dankbare harte vreedzaam weer in di kamp terug; ni één was gesneuweld, slegs 'n paar was gewond en oek di hoofkommandant kry 'n wond an een hand. Van di vyand is daar di dag enige duisende omgekom. Dit spreek van self dat 'n antal van di vyand, wat ni binnen di bereik van di burgers sig gewaag het, onvlug, en an Dingaen di neerlaag van syn grote legermag gaan vertel het.

Toen di burgers dan di aand in di kamp teruggekeer was, word 'n plegtige dankstond gehou om di Here te lowe ver Syn genade, dat Hy di gebede verhoord en ons di o'erwinning geskenk het. Hoewel di geliifte vaders ni geweet het op watter dag di redding sou plaas vinde ni, so het hulle tog vertrou dat di gebede verhoord sal worde. Nou kom hulle di aand tot o'ertuiging dat dit op di Sondag, "den dag des Heeren," geskied is. Daarom is daar oek an di gedane belofte gedag geworde, in danksegging en gebed, om di

verbond te vernu, dat daaran gevolg sal gegé worde tot in later geslagte. Met danksegging en lofpsalms (byv. Ps 103) word di naam van onse Heer oek singende groot gemaak. En, ofskoon ni sorgeloos ni kan ider sig tog veilig neerle, om di nag 'n verkwikkende rus te geniet, nadat alles afgedaan was wat gedaan moes worde en beslote was, dat di 16de Desember van 1838 jaarliks as 'n Godgewyde feesdag dankbaar sal geviir worde.

Di vollende morre vroeg het Pretorius besluit gen tyd te verliis ni, mar Dingaans dadelik in syn stad te gaan anval. Anstons word di kamp opgebreek, en di boere leger gaan verder Sululand in. Na dri dagreise kom hulle in di nabyheid van Dingaans syn stad. 'n Patrolje wat uitgegaan was, kom op 'n hoge bult, vanwaar di stad en enige Kafferkrake daar in di omtrek kan gesiin worde. Een van di kommadante los 'n skot op 'n kraai, dit word natuurlik in di stad gehoor wat 'n paar minute later deur di Kaffers self in di brand gesteeke is—anstons was di hele stad 'n prooi van di vlamme; in diselfde ogenblikke word nog twé Kafferkrake van twé kapteins daar in di nabyheid oek in brand gesteeke. Di boere-komande gaan tot by di stad, vind dit geheel verlate en in puin deur di brand.

Nadat di kamp opgeslaan was, word dadelik ondersoek gedoen om te siin of dit sou kan uitgevinde worde wat van Retief en syn 60 man geworde is, want tot nogtoe was niks ontdek ni; slegs wis men dat hulle ni terug gekom het ni en dit was al. Daarop word naartig daar in di omtrek by di stad na di veronderstelde lyke van di Kommissi gesoek. Dit duur dan oek ni lank ni of di lyke word op 'n koppi gevinde, omtrent 1,200 tré van di stad af. Di liggame, deur gen roofvogel of ongediirte beskuldig, was ider nog in di vorm soos dit daar vermoord is. Egter was dit 'n akelige gesig om te bespeur op hoe 'n vreselike wyse di moord plaas gevinde het. Di hande en voete was nog met di rou rime vas gebinde, en ider was 'n lange skerpe stok van onder in di liggaam met geweld ingeslaan waarvan di punt deur di ingewand tot in di bors deurgedrywe was. Ofskoon toen reeds 'n geruime tyd blootgestel an di weer, is di lyke anstons herkend an di klere, sodat menig vader di lyk van syn seun en menig seun di verminkte lyk van syn vader en menig broer di lyk van syn broer herken het, wat daar op so 'n onbeskryfelike wyse vermoord geworde is 'n Smartvol treurige jammerkreet word dan oek uit menig bloedende hart gehoor. An di lyk van Retief is nog di sak of tas van leer gevinde wat nog vas gegespe was o'er syn skouer. Daarin was al di dokumente nog so skoon en ongeskonde as of dit in 'n kis gesluit was.

Dit skyn of di kaffers na di volbragte gruweldaad nooit weer na di moord-heuvel gegaan het ni, want spoedig word tekens gevinde wat di weg anwys na di poort uit di stad, vanwaar di slag-offers gesleep en met stokke en kiriis doodgeslaan is. Van di poort tot op di heuvel het wel 'n wávrage met kiriis en stokke in 'n opvolgende rigting as besaaid gelé wat onder di slaan stukkend gebreek het. Nadat van di een en ander notisi geneem is, het di Generaal 'n groot gat laat maak en di lyke almal bymakaar daarin laat begrawe. An di een einde van di graf word 'n groot platte steen, of klip as 'n gedenk-teken opgerig met di name van di slagoffers en di datum van di moord daarop nitgekap.

Daarna trek di burgers an di Suid Ooste kant van Dingaans stad verby en kampeer op 'n klein bergi. Vandaar word 'n antal vé tussen di hobbelagtige bosklowe gesiin, dit was 'n lok-aas. Dadelik gaan 317 man te pérde, onder kommadant Johannes de Lange, en jaag toe op di vé om dit af te neem—want hulle kan begryp dat dit deur di vyande bewaak word, daarom gaan daar so baing van di burgers, wyl di orige in di kamp bly om dit te bewaak. Di klompi kaffers daar by di vé neem anstons di vlyg, wat deur di boere agtervolg word, en so bevind ons mense sig na enige ogenblikke ingeleid tussen dri kafferkommandes wat in di bosklowe weggekruip was. As 'n oogwenk spring di vyand van alle kante te voorskyn, en storm met 'n ysingwekkende moordgeskrei op di burgers an, wat toen eers bemerk dat hulle omsingeld was

deur enige duisende kaffers. Na 'n harde geveg van omtrent 'n half uur, is dit duidelik bespeurd dat hoewel an alle kante 'n menigte van di vyand neergeskiit word, di sirkel kaffers rondom altyd in digter dromme anstorm op di burgers wat dit teenoer di duisende kaffers ni te lank kan uithou ni.

Wyl di burgers sig op 'n enigins groot ope ruimte bevind waar hulle deur vele duisende kaffers omsingeld, di terugtog op diselfde weg wat hulle gekom is glad onmoelik was, en di gevaar hoe langer hoe groter werd, gē di Kommandant order om soos 'n oogwenk op di pēde te spring en op een plek van di sirkel vyande toe te storm en 'n opening te skiit, dit is toen gedoen sonder dat daar tot nogtoe een enkele an ons kant gesneuwel was. Dog di o'eweldigende mag van di vyand was so groot in di rigting na di kamp dat di burgers onder 'n hewige geveg 'n omweg moes maak, waar di vyand steeds van alle kante toestorm om di pas in di gewenste rigting af te sny.

So het di burgers op dood en lewe af, ses of sewe ure lank, hard and veg moes bly om enigins hulle doel te bereik. Eindelik jaag di burgers vort, dog word an 'n valsriivertji opgehou, waar 'n mens ni anders dan met grote moeite kon deur gaan. Wyl di vyand bekend was met di moeielikheid van di riviirtji, storm hulle met menigtes daar op di burgers an, waar op nuw 'n vreselike geveg plaas vind en vyf burgers gesneuwel het. Selfs toen di burgers deur di riviirtji was, dring di kaffers so geweldig van alle kante dat di geveg onafgebroke op di hewigste wyse moes voortgeset worde, en di burgers nog mar altoos veggende 'n weg moes baan om na di kamp deur te kom. Toen daar gen kans meer was om di burgers voor te sny ni werd hulle met des te groter woede an weerskante en veral van agter op di hewigste wyse bestorm tot heel naby di kamp.

Soos reeds geseg, is daar vyf van di burgers omgekome, dit was by di geveg an di valsriivertji, en vollens berekening is daar di dag omtrent 1000 kaffers gesneuweld. En hoewel di stryd 'n volkome sukses an ons kant was, word di dood van di vyf man diep betreurd. Egter het dit ons boere ni ontmoedigni, mar was daar alle rede om di Here te dank ver syn hulp op di dag, waardeur di vyand op nuw 'n gedugte neerlaag gely het en in di spelonke moes terug trek.—Dit moet ni vergeet worde, dat ofskoon di vyand in di loop van di laaste paar gevegte tesame ruim 4000 man verloor het, so was syn mag nog altyd ontsaggelik groot, wyl Dingaan sig steeds omringd siin deur vele duisende dappere krygshelde, wat soos di sprinkhane rondom hom byeen gepak is in di spelonke, waar hy toen syn tydelike verblyfplaas had.

So was di boerenag of komande di aand weer byeen. Di vollende dag, nadat hulle eers alle bereikbare Kafferdorpe of stede in di omtrek verbrand had,—di vyand was reeds tevore daaruit gevlug, en daar di stad van Dingaan reeds verbrand was,—het ons mense hulle kamp opgebreek en 'n eindji terug gegaan, en so kom hulle dri dage later an 'n sekere spruit of riviirtji wat di naam kryg van Nuwjaars spruit, en wel, omdat dit toen juis di eerste dag van di jaar was, nl.: 1 Jannewari 1839, waar hulle di dag o'ergebly het. Di vollende dag is 'n antal van ons mense op 'n soort van patrolji weer slaags gewees met di vyand en het 'n goeie buit an vē terug gebreng.

So was di boere mooi op weg om Dingaan ver goed ten onder te breng. Dog nouweliks was di bōgemelde patrolji in di kamp terug, of di onangename berig word verneem van 'n proklamasi deur di Kaapse Gouwerment uitgevaardig, waarin angekondig is dat as dit gewaag word om Dingaan an te val, dan sal di Gouwerneur ver hom te hulp kom met 'n troepemag wat voorsien sal wees van bomme en kanonne om Dingaan syn anvallers te beveg. Daar di Britse Regering di kaffers toen onder beskerming neem, blyf daar ver Pretorius gen ander weg ope, dan om met syn manskappe terug te trek. Gelukkig was di veldslag reeds gelewerd, wat di vyand 'n goeie knou angebreng het, en waarby Dingaan tussen di viir en vyf duisend man verloor, en ons mense ruim 6000 beeste van hom afneem en buit gemaak het. In Natal terng, was daar grote blydschap en dankbaarheid o'er di goeie afloop van di

ekspedisi, mar oek droefheid o'er di verliis van di vyf man wat in di slag omgekom is, en oek o'er di ontdekking omtrent di wreedheid waarmé Retief en syn manskappe vermoord is, wat toen ver di eerste maal deur betrekkinge en vrinde, wat tuis gebly het, gehoord word. Wi beskryf di nuwe gevoel van smart onder wedewes en andere, van wi di naaste betrekkinge op haas ondenkbare wrede wyse vermoord is ! Dog di Here gaf oek grote stof tot dankbaarheid van wege syn wonderbare beskikking dat Dingaan so gedug gestraf is en nog so veul van ons in lewe word gespaard, as oek dat ons 'n goeie buit gekry het wat vereers in di dringende behoeftes kan voorsien.

An di westekant van Natal woon in di tyd twe kaffer-opperhoofde, genaamd Napaai en Vakoe. So lank as di Komande weg was na Sululand om Dingaan te tugtig, word 'n grote antal van di boere-vé uit Natal gesteel, dog daar di rivire wegens sware reens meesal onpasawel was en di spore dood gereen het, kon dit ni uitgevinde worde wi eigenlijk di diif was, egter is daar suspisi gemaak op Napaai. So is dadelik, na di terugkoms van di komande, 'n antal burgers in di rigting uitgegaan. Dog in di nabyheid van Napaai is 'n krygsraad beleg waar besluit word eers 'n kommissi van dri man na Vakoe te stuur om te weet wi di skuldige persoon is. Vakoe had juis enige dage tevore 'n heelparty beeste van Napaai afgeneem wat an di boere behoort. Daarvan breng di kommissi berig terug.

Op nuw word di krygsraad byeen geroep en is dit bevinde dat Napaai di diif was, waarop hy 'n gedugte pak gekry het, en nog 'n grote antal vé terug gevinde is met 'n goeie buit daarby. Onder di geroofde vé wat terug gevinde is, word o.a. oek 14 beeste van ovl. vader kerkend en daar onder 'n ekstra goeie melkkoei met di naam van Duiker. In di slag word o.a. twe kaffermeide gevange geneem, wat by noukeurig ondersoek verklaar het, dat Napaai baing beeste van di boere gesteel het, soos byv. nou onlangs 'n span rooiwitpens osse ; en omtrent di buit getuig di meide dat dit alles gesteelde vé van di boere was. Dus het Napaai net soos Dingaan syn welverdiinde straf ontvang.

Nadat di vyande aldus gedug op hulle batji gekry het, was alles stil en kon di boere in vrede terug gaan om Natal, wat so duur met bloed betaald is, te behou en te beplant. Dog dadelik daarop kom daar 'n Engelse afgesant in di Baai en daarna op land an waar hy anstons 'n fort opgerig het tot 'n tydelike verblyfplaas ver hom en syn manskappe wat by hom was. Hy was gestuurd deur di Gouverneur van di Kaap, met 'n proklamasi, dat di uitgeweke boere hulle wapens moet neerlê an di voete van di Engelse Offisiir of Afgesant, en dat dit in militêre bewaring moet gehou worde. So sou dan di boere ontwapend, van hulle wettige regte beroof, sig o'ergegê vinde an di duisende vyande van rondom om ider ogenblik vermoord te worde. Dog an so 'n onbillike eis had di boere gen lus sig gewillig te onderwerp, hulle het daar wettig teen geprotesteer, 'n wag van 40 man om di Engelse Fort geplaas, en gedoen 'n beroep op di Ryksregering, wat deur di weg ver di eerste maal di ware toedrag van sake, met betrekking tot di uitgeweke boere, te wete gekom het ; want hiertoe was hulle altijd an di Ryksregering voorgesteld (soos nou nog gewoonlik gedoen word) as 'n party moordenaars wat in woeste hordes uitgaan, di arme weerlose naturelle, mans en vrous, doodskit, en di kinders tot slawe maak. Dus was dit gen wonder dat daar so 'n onbillike proklamasi verskyn het. Dog toen di Ryksregering hoor van al di moorde wat deur di kaffers onder di boere angerig was, byv. di van Retief en andere gevalle, soos reeds beskrywe is, as oek van di o'ereenkoms tevore met Dingaan getref waarvan di getekende dokumente nog in bewaring is ; toen stuur di Ryksregering 'n ander proklamasi en gê order dat di Offisiir met syn gevolg uit Natal moet weggaan, en dat di land, vollens verdrag deur Dingaan ens. getekend, an di boere behoort, waarna di Offisiir met syn soldate op 24 Desember 1839 vertrek het, en di boere as wettige eienaars van Natal di land kon bewoon.

Intussen had Dingaan twe van syn hoogste kapteins na Pieter Maritzburg gestuur, om pogings an te wende tot di sluit van 'n vredesverdrag met di Suid Afrikaanse Maatskappy, wat daartoe dan oek gewillig was, onder voorwaarde dat Dingaan alle geroofde vé terug besorg met di oorlofs-koste daarby, wat tesame 'n bedrag uitmaak van 40,000, beeste, wat op aanvraag van di Volksraad moes betaald worde, dog as hy hiiran ni voldoen ni, dan sal daar andermaal 'n komande op syn koste op hom afgestuur worde, waar hy ver di gevolge verantwoordelik voor sal wees. O'reenkomstig di verdrag word daarvan di nodige dokumente opgemaak en deur di twe kapteins geteken. Toegerus met di nodige inligtings en laste gaan di twe afgesante—wat in naam van di Koning gehandel het—na Sululand terug.

Toen was daar dankbaarheid, blydschap, vrede, en di Suid Afrikaanse vlag waai toen rustig in Natal. Daarna word di lagers opgebreek, en vollens di besluit van di Volksraad 'n dorp of hoofstad angeleg met di naam van Pieter-Maritzburg, plase opgemeet en an ider huisgesin word 'n plaas en twe erwe op di dorp toegeken. Selfs di wedewés wat hulle eggenote in di oorlog verloor het, het gelykelyk in alle voorregte gedeel. So word dan ni alleen di plase ni, mar oek di dorp beboud en beplant. En reeds in di begin van 1840 had Pieter-Maritzburg di ansiin verkry van 'n jengdige bloeiende stad, voorsiin van ommuurde pragtige tuine, besaaid en beplant, waarvan di opbrengs 'n welkome vervulling was in di behoefte van vele huisgesinne. Oek word di anplant van alle beskikbare soorte bome ni vergeet ni.

Anstons word daar oek 'n kerk geboud op di plek wat daarvoor bestemd was; dit is op di vollende wyse geskied: 'n lys word geopend, di een teken om 10 vragte klippe ver di fondament te breek en an te ry, di ander om 'n sekere antal dage te help messel, 'n derde om 'n gedeelte timmerhout te besorg, 'n vierde om 50 of 60 bosse dekgras te lewer, ens., ens., en so het ider na syn vermooge bygedra, wat deur di eendragtige samewerking daarop uitgeloopt het, dat di kerk spoedig voltooid en sonder skuld was.

Intussen word di Sulunasi ontevrede o'er di moordsugtigheid van Dingaan, want syn krygsvolk was so gedug toegetakel en met ongeveer vyf of ses duisend verminderd, dat hulle di vegtery begin moeg te worde en moedeloos word, nadat hulle so veel neêrlage gely het. En daar dit lyk of Dingaan onwillig was om an di gestelde eise van di boere te voldoen, is daar 'n grote vrees onder di Kaffers ontstaan van wege di bedreiging dat daar weer 'n komande burgers kan verwag worde, want hulle was reeds bekend met di kogels van di boere, had gehoord omtrent di laaste verdrag met di voorwaarde daarvan, en gevoel sig, ver 'n groot deel, ongenegen om weer in botsing te kom met di boere, wat hulle liwers tot vrinde wil hê. So is 'n groot antal van Dingaan syn volk afvallig geworde, wat sig angesluit het by 'n broer van Dingaan, genoem Panda, wat ni moordsugtig mar vreedzaam was en reeds 'n plan gevorm het om 'n vredestraktaat met di boere te sluit en voorts 'n bondgenoot van hulle te wees.

Daar Panda 'n man ver vrede was, het hy nooit deel geneem in di wrede moordenarye van Dingaan ni, mar het sig altoos apart en stil gehou. Nou hy dageliks syn manskappe siin vermeerder deur di volk van Dingaan wat na hom toe o'erkom, en weet hoe moordsugtig syn broer was, word hy bevrees van beskuldig te worde dat hy di mense van Dingaan afgerokkel het, so het hy sonder tyd te verliis, met di volk wat toen by hom was, weggetrek tot o'er di riviir Tugela, om so spoedig molik in bondgenootskap te trê met di Suid Afrikaanse Maatskappy. Hy was van gedagte dat Dingaan hom o'er di Tugela ni sou agtervolg ni; dog hy had sig misreken, want hy was nouweliks o'er di riviir gevestig of word onverwags deur 'n groot komande van Dingaan o'erval, wat 'n vreselike slagting onder syn volgelingen angerig het.

Sedert di twe afgesante uit Pietermaritzburg vertrek was, het di Suid Afrikaanse Maatskappy nog altoos te vergeefs op 'n antwoord van Dingaan gewag.

So was dan di boere ver goed in Natal gevestig onder di naam, soos reeds gemeld, van di "Suid Afrikaanse Maatskappy," het stad en kerk gebou, begin reeds di vrugte van hulle hande-arbeid te genuit, en wag di uitslag af van di Kaffer-deputasi van Dingaan, wat na voormelde onderhandelings en instruksis weer na hom terug gegaan was.

Dog voor ons verder met di geskiedenis angaan, diin hiir nog di een en ander vermeld te worde betrekkelik di dood van Kommadant P. Uys en een of meer bisonderhede, waarvan di berigte eers onlangs onder ons andag gebreng is.

Soos reeds bekend, was Pieter Retief en syn gevolg verdwyn en moes 'n ander Kommadant Generaal gekiis worde, waarvan di keuse geval is op Piet Uys, wat di betrekking angeneem het en alle beskikbare manne byeen kry uit di Trekkers, wat toen nog an makkaar gesluit wens te bly, met di doel om Dingaan te straf. Hy kry toen ongeveer 400 man byeen. In diselfde tyd was daar in di Baai sekere Bigger an di hoof van enige blanke persone, wat syn diins anbiid om P. Uys te help met 'n komande van 900 kaffers wat na hom gevlug was. So trek Uys en Bigger tesame op, ider an di hoof van syn komande, Sululand in. Hulle kom sonder teenspoed tot in di nabyheid van Dingaan syn stad. Daar moes hulle in 'n gevaarlike bergkloof optrek wat na Dingaan syn stad lei, wat an weerskante voorsiin was met hoge bosrante wat ver duisende mense 'n skuilplaas anbiid, sonder deur di komandes opgemerk te worde.

By di ingang van di kloof tref di komandes 'n klein klompi kaffers an, wat dadelik di vlug neem al in di kloof op tussen di bosse deur. Di komandes storm op di klompi kaffers agterna, mar kon hulle van wege di bosse ni so anstons inhaal ni. Di vyand had di beweging van di komandes noukeurig gade geslaan deur middel van spioene, en was by duisende versteek in di bosse an weerskante van di kloof. Sodra di komandes mooi almal di kloof ingetrek was, spring di kaffers van rondom te voorskyn, storm op di komandes neer en sluit di ingang van di kloof totaal af met 'n sterke muur van vyande. Toen eers word ontdek dat di klein klompi kaffers niks anders as 'n lokaas was om di komandes met 'n voorgewende vlug in di strik te lei. Dadelik word order gegé om op di ingang terug toe te storm en 'n bres te slaan. Dit is toen gedoen, sodat daar weer 'n opening kom om terug te trek; tot nogtoe was wel 'n menigte van di vyand gesneuwel, mar an ons kant nog nimand omgekom ni.

Dog toen word di gevaar dubbel groot en di stryd dubbel swaar, deur dat di manskappe in di ontsaggelike rumoer by klompe wyse van makkaar begin te raak, wyl di o'eweldigende mag van vyande sig met helse woede tussen ons mense indring; so was P. Uys met twintig man afgesny en teen 'n grote sloot vasgedring, waar hulle met di grootste moeite en onder 'n hewige geveg moes sukkel om deur te kom. Daar word Uys deur 'n assegaai dodelik getref, hy ruk di assegaai uit en moedig syn manskappe nog ewe dapper an as altyd, dog word spoedig deur bloedverliis te swak om op di bene te bly, sê an syn seun en di andere hulle moet hom mar an syn lot o'erlaat en sig deur di vlug trag te redde, wyl hy gaan sterwe.

Ni ver van daar kyk di seun om, en sodra hy siin dat syn vader omring van vyande egter nog syn hoof perbeer op te rig om te siin of hy ontkom was, neem di seun di besluit om syn vader te gaan help of met hom te sterwe. Hy storm op di vyand toe, skiiit nog dri kaffers dood, dog is daarop in hande van di vyand geval en saam met syn vader vermoord. Tesame met di twe is daar in di slag 8 of 9 man an ons kant omgekom. So was di anval 'n totale mislukking soos reeds vroeger vermeld is.

Met bittere teleurstelling keer di komande onder di treurigste gewaarwording terug. Toen kry hulle berig omtrent di ander komande. Bigger is met di sewe blanke wat by hom was in di slag omgekom, en van di 900 kaffers is mar 'n klein klompi na di Baai ontvlug, di ander is almal gesneuweld. In di

Baai kom toen tyding dat 'n groot komande vyande and kom was, blykbaar om al di ontvlugte kaffers, met enige blanke wat sig daar bevind, tot di laaste te vernoor. Gelukkig leg daar juis 'n skip in di baai geanker en was daar kans om nog daarheen te ontvlug. Toen word dan oek di massa vyande opgemerk, wat hulle woede kom koel an roof en plunder, deur wi dan oek al di vé, wat in di omtrek was, weggevoerd werd na Sululand. Ider kan dus begryp watter armoede en gebrek geheers het onder di vlugtelingte toen hulle weer op land kom.

Na di mislukte veldslag is Potgieter, wat as Hoof of Voorman di oorsponke-like Trek deur Grootrivier bestuur het, met 'n antal manskappe o'er Drakensberg getrek, wyl di ander sig geroepe ag om Natal ni te verlaat ni voor dat al di onskuldige bloed op Dingaan gewreek en soveul molik van di geroofde vé herwin is.

Egter was ons agtergeblewe mense in grote armoede en genoegsaam in hongersnood gedompeld. Dit was in di winter van 1838. Deur bittere onder-vinding had di Boere geleer om ni weer by klompiis wyse, sonder beskutting, van makkaar verwyderd sig neer te set soos te Bloukrans en Moordspruit, wyl 'n anval van di vyand verwag kan worde, en waarvan reeds 'n berig verneem werd dat daar iits van diin aard onder di Kaffers an di gang is, want dit is uitgevinde dat Dingaan deur middel van eijn spioene sekuur bewus was van al ons bewegings, dat Potgieter met 'n groot antal manskappe vertrek is en di agtergeblewe mense in 'n deerniswaardige toestand verkeer, waarom hy dan oek 'n plan vorm om ons an te val en tot di laaste te vernitig. Deur gebrek an di nodige behoeftes was daar oek haas gen kans om di land te verlaat ni en moes di verarmde Boere toen mar 'n plan siin te maak om di bes molike skikkings tot stand te bring. So trek ons mense in 'n grote lager byeen, en trag sig ver 'n anval van di vyand voor te berei.

Di lager word so ingerig, dat daar binnekant ruiinte was om so veul molik van di vé, veral 'n antal perde, 'n skuilplek te verskaf. Toen di wa'ens, wat di buitelyn uitmaak, ider agter makkaar in orde gebring was, word nog in alle haas 'n sooiwal van ses voet hoog soos 'n muur buitekant di wa'ens rondom di kamp gemaak, met di skiithokke op elke hoek, om so molik di vyand te belet om tot by di noodmuur of sooiwal te kom. Di kaffers het ni lank op hulle laat wag ni, want reeds in di begin van Augustus, nadat di lager nouweliks, mar tog gelukkig reeds enigins in 'n staat van verdediging was, word di berig verneem dat 'n verskrikkelik grote kafferkomande van vele duisende sterk and kom is.

Spoedig was di vyand dan oek in gesig, dog in plaas van dadelik 'n anval te maak, gaan hulle in 'n digte massa in gesig van di kamp op 'n goeie afstand sit, op omtrent 1000 tré van di kamp af, blykbaar om of te rus of om verdere planne te bespreek. Eindelik staan hulle op en kom nader in di vorm van 'n os syn kop, gevolgd deur di ander wat in digte dromme agterna kom. Di betekenis dat di voorste gedeelte in so 'n vorm ankom word goed begryp, nl. : Di twe lange horens wat an di kop verbinde is, moet di kamp insluit, en dan moet di kop di kamp omstoot, wat in syn geheel di betekenis had dat tot di laaste mens wat in di kamp is vermoord en vernitig moet worde. Dog di vyand had sig misrekend. Alle weerbare manne an ons kant was ider op syn pos, kant en klaar, om di kaffers 'n warme onthaal te laat toekom, soos dan oek anstons gebyk het; want toen di vyand na genoeg was om hulle met sukses te onthaal, val di geweskote uit di skiithokke sowel as uit di kamp soos 'n gekraak van 'n vreselike donder, di twé horens was anstons weggeskiit, en waar di kop onder skoot kom word hy van voor oek altyd neergehaal, sodat di kop telkens moes gerepareerd worde met nuwe horens daaran, dog by elke bestorming word di horens deur di kogels uit di lager vernitig en di kop so toegetakel, dat dit naderhand gelyk het of dit moeilik begin te gaan om di kop behoorlik te repareer, en di kaffers sig blykbaar ni meer tot nuwe horens wil laat gebruik ni.

Op di reeds beskrywe manier het di bestormings twee dage lank angehou, mar toen was di vyand so erg getakel, dat daar blykbaar verwarring onder hulle begin plaas te vinde, want 'n grote menigte was reeds doodgeskiet, en daar by elke nuwe aanval weer 'n ander grote antal neergevel word sonder iets uit te voer, begin di kaffers terug te trek met byna al ons vé, behalwe di weinige wat in di kamp was. Toen di terugtog opgemerk word, gaan van ons manne te pérde uit di lager, vervolg di vyand, skiit nog 'n heel party kaffers dood, en herneem 'n gedeelte van ons vé wat gedurende di beleg deur di vyand geroof was, dog di ander word na Sululand vervoerd. Daar di pérde wat in di kamp was reeds twee dage sonder voer of water gewees is, en toen nog moes gebruik worde om di vyand te vervolg, kon ons manskappe ni so veul uitrig ni as anders sou gedaan wees met vrisse pérde.

Ons lewe was gespaard, mar daar was so veul van ons vé deur di vyand weggevoerd, dat di gevaar, om an lewensmiddele gebrek en hongersnood te ly, soos 'n donkere wolk o'er ons hoof gehang het. Met dankbare harte mog ons toen weer enige rus geniit, in vertrouwe dat di Here oek verder in onse node en behoeftes sal voorsien, en di hoop word dan oek vervuld, want soos reeds vroege vermeld, is van elders hulp opgedaag, en is daar 'n komande met A. Pretorius an di hoof uitgetrek teen Dingaan met 'n gelukkige uitslag, wat oek te vore reeds verhaald is, en waarvoor di eer alleen an di Here toekom, want Hy het ons deur alles heen gehelp, totdat ons eindelijk in rus en vrede kan lewe en 'n eie stad en kerk geboud had, reeds di inkomste van di land begin te geniit, en met gesag di afgesante of deputasi van Dingaan kon terug stuur met di eise tot onse skadeloosstelling, wat bestaan het in 40,000 beeste met di oorlogskoste waar Dingaan di oorsaak van was, en nou wag di Maatskappy op syn antwoord.

Di lesers sal sig oek herinner dat Dingaan 'n grote slagting angerig het onder di anhang van syn broer Panda, wat met syn manskappe gevlug was tot o'er di Tugela. Dit is 'n riviir, soos baing mense weet, wat syn oorsprong uit Transvaal het. Later loop dit tussen Sululand en Natal, tussen Fort Pearson en Fort Tenedos deur, en so loop dit daar digteby in di sé. Panda en syn volk was dan uit Sululand o'er di riviir getrek tot in Natal, in di gebied van di S. A. Maatskappy, waar hy gedenk het om veilig te wees, dog deur Dingaan o'erval werd soos reeds angemerkt is. Egter is Panda self in di o'errampeling ni omgekome ni. Hy en 'n antal van syn manskappe het ontkome. En nadat di moordbenles van Dingaan weer terug was na Sululand, siin Panda nog voortdurend syn manskappe vermeerder met di onderdane van Dingaan, want hulle weet dat Panda 'n man van vrede was, en liwers in bondgenootskap wil lewe met di S. A. Maatskappy, nl. di Boere, en daarom vlug hulle na hom. Oek was Panda oertuig dat di eise van di Boere ni onbillik was ni en dat Dingaan dit wettig skuldig was, as oek dat di Boere dit met geweld van wapens sal gaan invorder; daarom was dit hom te meer 'n dryfveer om sig by di Boere as bondgenoot an te sluit, om ni straks onder di kogels van di Boere te kom ni. So kom Panda na Pieter Maritzburg om met di Boere 'n onderhandeling te tref, ni alleen om sig as bondgenoot an te melde ni, mar selfs as onderdaan sig te onderwerp an alle billike voorstelle van di Boere. Daar y is toen duidelik geworde dat vollens di Suluwette di koningskap o'er di Stunasi eigenlijk an Panda toekom en ni an Dingaan ni, want Panda was di ouste broer. Dit word toen klaarlik ontdek dat Dingaan deur lis en geweld sig van di koningskap het weet meester te maak.

Nadat Panda syn griewe, begeerte en versoek an di Boere blootgeleg het, vertrek hy weer na syn tydelike verblyfplaas, waar hy syn kamp opgeslaan het. Daarop is di Volksraad byeengekom om o'er di onderwerp te raadpleeg. In di sitting werd besluit om 'n kommissie met di nodige instruksies na Panda af te vaardig, om nadere kennis te neem omtrent di bondgenootskap, en sodanige skikkings te maak wat ni alleen billik mog wees ver di Panda's, mar oek veilig ten opsigte van di Boere. Met di nodige instruksies voorsien gaan di kom-

missi na Panda en maak 'n verbond met hom, dat hy en syn volk as bondgenote en onderdane deur di S. A. Maatskappy opgeneem word. Onder andere word besluit dat Panda gen oorlog mog maak met enig imand sonder voorkennis en toestemming van di Boere ni; en selfs as dit met verlof mog plaas vinde, dan mog gen vrous, kinders, of one van dage, met een woord: gen weerlose mog gedood worde ni.

Daarby kom nog dat di verblyf van di Panda's in Natal slegs tydelik moet beskou worde, en dat Panda as Koning o'er syn emigrante angestel word, met belofte, sodra Dingaan uit di weg geruimd is, hy dan koning sal wees o'er di hele Sulunasi. Di Panda's was dankbaar en bly dat hulle as bondgenote opgeneem word en beloof sig oek as onderdane gedwé te onderwerp an di besluite van di Volksraad, wat deur middel van di Kommissi an hulle voorgeleg word. Om hulle te laat verstaan dat di saak nou ver goed beslis en vasgestel was, het di Kommissi di Suid Afrikaanse vlag losgemaak en opgehys en 'n party vreugdeskote afgeskiit. Toen Panda dit alles gade geslaan en verstaan het in watter posisi hy deur di Boere gekom is, was hy uitermate verblyd en dankbaar, ni alleen dat hy en syn volk nou as bondgenote en onderdane van di Boere beskoud mag worde, mar oek ver di molike kans dat hy o'er heel Sululand kan regeer; syn blydschap en dankbaarheid was onuitsprekelyk groot toen dit hom duidelik word dat syn begeerte en verlange tot hiirtoe so luisterik vervuld is. Daarop het Panda van syn kant beloof om sig gedwé te onderwerp an di Suid Afrikaanse Maatskappy en di bevel van di Maatskappy getrou na te kom, en as bewys daarvan het hy twé van syn mees vertrouwbare hoofkapteins as gyselaars in hande van di boere gestel, namelik in di van di regering van di S. A. Maatskappy. So het di sake in di begin van 1840 gestaan.

Di Boere had egter met Dingaan nog 'n appeltji te skil; hy moes nog an hulle terugbetaal: 1) 40,000 beeste, 2) di oorlogskoste van twe Komandes, 3) hy had op di grond van di boere 'n anval gemaak op Panda, en 4) was dit hoog nodig dat hy ver goed ten onder moes gebreng en syn mag gebreek moes worde van wege al syn gruweldade van roof en vreselike moorde deur hom gepleeg. Teyore had di Boere sonder hulp van kaffers oorlog gevoerd teen Dingaan, en daar hy an di regmatige eise, vollens verdrag met syn afgesante, ni voldoen het ni, had di Boere reg om weer teen hom op te trek en sou dit weer doen sonder ander hulp. Dog daar Panda 'n bondgenoot was en onder beskerming van di Boere staan, en sware verlise gely het deur Dingaan, smeeek hy di Boere om van syn kant oek met 'n komande op te trek teen syn moordsgutige broer, wat reeds soveul slagtings onder syn volgelinge angerig het, en ni sou ophou as hy ni gedug gestraf word ni.

Daarby kom nog dat Dingaan deur lis en geweld di koningskap het weet te bemagtig wat wettig an Panda toekom, en dit was oek 'n griewe wat ni ongewreek kan bly ni, en oek daarom vind di Volksraad dit billik om di versoek van Panda toe te staan, onder strikte voorwaarde dat gen weerlose deur di Pandas gedood mag worde ni. Dat hy en syn volk di bevel van di Volksraad getrou sal gehoorsaam, moes Panda daarvoor borg stel—want di ondervinding het geleer dat di Sulunasi ni te vertrou is ni—so het hy sig gewillig daaran onderwerp om in di Boere kamp gehou en bewaak te worde, wyl syn veg generaal Noongaas di oorlogs instruksiis van Pretorius en ni van Panda ontvang ni. Noongaas was ni alleen 'n skrandere kaffer ni, mar oek 'n dappere krygsman, en het vas besluit om sig vry te veg of te sneuwel.

Dy krygsmag van Panda het bestaan uit 4000 sryders, met 2 kapteins, Jaap en Matewaan, van Dingaan, wat kort tevore met nog 600 man na Panda gevlug was; tesame was daar dus 4600 kaffers wat teen koning Dingaan sou optrek. Di plan van Pretorius was, dat Noongaas (di veggeneraal) met syn Panda-leger ver Dingaan van di eenkant moes anval wyl di Boerekomande dit van di ander kant sou doen, om so molik di moordsgutige dwingeland in hande te kry en ver goed 'n einde te maak an syn moordenarye en verwoestings

wat deur hom angerig word. Di krygsmag van Pretorius het bestaan uit 265 man, dan is uit di Vrystaat nog 70 man bygekom onder kommandant Andrius Spies, nog meer hulp is oek van elders opgedaag; sodat di Boere mag bestaan het uit ongeveer 400 strydbare manne onder opperbevel van Generaal A. Pretorius. An di Tugela-rivier is di Boeremag byeen gekom. Tot aanmoediging word 'n beloning van 50 beeste toegeseg op di hoof van Dingaan en 25 op di hoof van Umlala, een van Dingaan syn vernaamste raadgevers; 'n ander raadgever, Tamboesa, is in hande van di Boere geval, word geboeid en in di Boerekamp bewaard.

Van di Tegula Rivier vertrek ons lager, op 21 Jannewari 1840 en was op 29 van diselfde maand gelegerd an Buffelrivier, op diselfde plek waar vroeger di slag teen Dingaan op 'n Sondag gelewerd is. Na wat gerus te hê, gaan hulle verder Sululand in.

Intussen was di leger van Panda, onder Nongaas, di veggeneeraal van hom, meer as eens slaags gewees met sommige bendes van Dingaan, waarby di volk van laasgemelde elkemaal verloor, Nongaas gewen en 'n groot getal vé buitgemaak het. Dog toen di twé legers haas op di punt was om Dingaan ver altoos ten onder te bring, word dit uitgevinde dat hy met syn o'rige manskappe o'er di grense in Swasiland gevlug was; en hoewel alle molike pogings angewend is om hom in hande te kry, was dit alles te vergeefs: hy was glad verdwyn; want an di Pongola Rivier verneem Pretorius dat Dingaan en syn gevolg vyf dage tevore daardeur en di binneland ingevlug was. En daar di pèdesiikte in di Boere-lager uitgebreek het besluit di Generaal om terug te keer, en di verdere vervolging o'er te laat an di veggeneeraal van Panda n. Nongaas met syn leger, om so molik Dingaan in hande te kry. Intussen het Pretorius twe sake uit te voer gehad, namelijk in di eerste plaas vollens belofte, Panda as Koning o'er di Sulunasi an te stel in di plaas van Dingaan wat ver goed ni weer an di regering sou kom ni; en in di tweede plaas, so ver molik di oorlogskoste terug te kry wat nou deur Dingaan gewis ni betaald sal worde ni.

Reeds tevore had di boere di mag van Dingaan so seer gebreek dat hy glad verswak was, en syn krygslide wat nog by hom gebly het was so ontmoedigd dat hulle gen behoorlike slag kon lewer, selfs ni an di volgelinge van Panda soos reeds gemeld is. Di wrede moordenaar is dan totaal verslaan, sodat daar gen ander redmiddel ver hom oer gebly het as om di vlug te neem met syn anhang wat nog by hom was. Di o'erwinning o'er Dingaan word egter ni toegeskrywe an di mag en sterke van di Boere ni, en oek ni an di trouwe hulp en skrandtheid van Panda syn volk ni, mar wel an di hulp van di Here onder Wiins beskerming di oorlog gevoerd is: Hy het di o'erwinning geskenk, Hem alleen kom daarvoor di eer toe. Dit word dan oek erkend, ni alleen deur di boere ni, mar oek deur Panda en syn volk. Hy en syn vernaamste hoofmanne bevind sig nog steeds in di leger en onder oppertoesig van di Boere. Di twe legers bevind sig toen an di Swarte Umvolosi Rivier, waar Pretorius dit goed gevinde het om voor hy terug keer, Panda syn anstelling te gé, as Groot Opperhoof of Koning o'er geheel Sululand.

Dit was op 10 Fewewari 1840 dat di koningskap en Regering van Dingaan o'er Sululand vakant of ontbinde verklaard word, en mog hy ontdek worde en in hande kom, sal hy met di dood gestraf worde. Dit word an Panda en syn opperhoofde duidelik verklaard. En op diselfde dag en tydstop sê Pretorius verder an Panda: "In naam van di Zuid Afrikaanse Maatskappy en Volksraad stel ek jou an as Koning en Groot Opperhoof o'er di hele Sulu-Ryk mar ni o'er di land ni. Ons neem jou an as ons grote bondgenoot; jou vyande sal oek as onse vyande beskou worde. Met nimand sal jy mag oorlog voer sonder voorkennis van ons ni, en as dit nodig geoordeeld word, dan kan jy op ons hulp reken."

Panda kon amper gen woorde vinde om syn dankbaarheid uit te spreek ni, en sê: "Grote Meneer! Ek dank jou dat jy ver my verlos het uit di ver-

drukking en tiranni waaronder ek jare lank as 'n verstoteling gesug het. Ek kan jou en di hele Regering van di witte mense myn getrouwe plig toesweer, wat ek nou plegtig doen. Wanneer jy dit met vyande te doen kry, behoef jy dit slegs bekend te maak : ek sal met myn gehele mag ver jou te hulp kom, want ek was dood, mar jy het ver myn lewendig gemaak."

Di tweede stap wat Pretorius toen moes doen, was, om di sake so te regel dat di Suid Afrikaanse Maatskappy skadeloos gestel word en di oorlogskoste mog gedek worde. Daarop vaardig Pretorius 'n proklamasie uit dat di hele Sulu-land ingesluit word. Di lesers wat omtrent 'di proklamasie nader ingelig wil wees, kan dit vinde in di "Worstelstryd der Transvalers," bladsy 224. Daar di oorlog nou beskoud kon worde as geheel geëindig teen di Sulunasi, di nodige skikkings omtrent di oorlogskoste in orde gebreng en Panda syn reg verkry het, nl. dat hy as di wettige koning o'er di Sulunasi angestel was, toen keer Pretorius met syn komande terug na Natal.

Op di terugreis verneem Pretorius dat di moeder van Dingaan in hande van Nongaas, di veggeneraal van Panda, geval was* en oek dat Dingaan self deur een van syn eie kapteins was vermoord, sodat hy ni as 'n eerlike krygsman op di slagveld deur 'n vyand gedood is ni, mar hy is as 'n laaghartige wrede sluipmoordenaar verradelik met 'n asgaai doodgesteek deur een van syn vrinde ; so het al di onskuldige bloed deur Dingaan verradelik vergiet op syn eie kop terug gekoin, en is dit an syn persoon gewreek.

Panda had in di geveg met di anhang van Dingaan 600 beeste buitgemaak, dit het hy na Natal laat breng, oek is hy self megegaan en was omtrent gelyktydig met Pretorius in Natal, waar, in syn teenwoordigheid, 'n Krygsraad gehou word deur Pretorius om te ondersoek of syn orders gehoorsaamd en buitgemaakte vé getron afgelewerd was. Di volk van Panda had sig dapper gedraag, was gehoorsaam, eerlik en getrou. Dog toen word uitgevinde dat twe kapteins, vroeger van Dingaan en wat kort gelede na Panda o'ergekom was, nl. Matewaan en Jaap, met hulle onderhoriges, ongehoorsaam, oneerlik en ontrou gewees is. Teen di bevel van di Boere had hulle vele weerlose en onskuldige in di oorlog vermoord, en oek had hulle 'n groot getal vé wat hulle buitgemaak het, agter gehou en ni uitgelewer ni. O'er di ongehoorsaamheid en ontrou werd Matewaan en Jaap toen gestraf.

Nadat alles in orde geskik was, was daar grote stof van dankbaarheid an di Here ver syn wonderbare hulp, waardeur di Boere in staat gesteld was om Dingaan te o'erwin en di Sulunasi an sig te onderwerp. Hulle kon di wapens na so veel sware stryd as o'erwinnaars, met 'n kalme gemoed in vrede neerlé, sonder dat imand in staat was enige beskuldiging teen hulle an te toon, dat deur hulle enig onreg of wreedheid gepleeg of onskuldig bloed vergiit was. Ja gen vlek van di aard kon angewys worde ni.

Soos reeds gemeld is, was Panda as Koning angestel o'er di hele Sulunasi, mar ni o'er di land ni, terwyl an hom duidelik gemaak is, dat hy en di gehele Sulunasi op ons wettig verowerde grond vry kan woon, met di verstandhouding, dat hy verantwoordelik sal gehou worde wanneer hy of syn volk later di bewegende oorsaak mog wees van onluste, wat deur hulle kan plaas vinde, en dat dit enkel 'n vergunning is van di Suid Afrikaanse Maatskappy, dat hy en syn volk Sululand kan bewoon, sonder dat hulle aanspraak kan maak op eigendoms reg. Daarna gaan Panda en syn volk welgemoed en in vrede heen om Sululand te bewoon, bewus dat di land self di eiendom van di Boere is.

Di Boere kon Natal in vrede bewoon, bebou en beplant. En gedurende di bestuur van di S. A. Maatskappy was daar rus en vrede tussen di Boere en di

* Vollens blyk, is deur 'n Sulu-kaffer, wat as jongeling di moord van Retief bygewoon het, in 1846 di vollende verhaal megedeel, nl., dat Dingaan syn eie moeder op di vollende wyse het laat vermoor : Sy is in 'n soort van velkometers toegerold en met knopkiriis dood geslaan ; wat nou di regte lesing is weet ons ni, misskiin is albei reg, een daarvan was wellic 'n stiefmoeder.—R. D. P.

Sulunasi, wyl Panda in vrede sig getrou betoon het an di o'reenkoms en verdrag met di Voortrekkers gesluit.

So was daar dan 'n vreedsame harmoni tussen Panda en di S. A. Maatskappy, totdat Jan Boel sig te Natal ingedring het. En ofskoon di gebeurtenisse reeds lang verby is, blyf dit vers in di geheuge van meer as een wat nog leef, dat daar toen 'n Gouwerneur o'er di Kaapkoloni geregeer het wat genoem werd Sir George Napier, wat as 'n roofvogel op di uitkyk was om te siin of daar ni misakiin 'n kans kan gevinde worde om een of ander beskuldiging teen di boere, al was mar uit te dink, ten einde Natal in te palm. So 'n kans het dan oek ni lank op sig laat wag ni. Faku, een van di kaffer opperhoofde, natuurlik daartoe opgestook, g'e an Napier te kenne dat hy bevrees was dat di boere hom en syn volk sou vernitig, want dat di boere, so luid di klagte, met di slag teen Napai, 'n groot antal kaffer kinders buit gemaak en as slawe megevoer het. Dit was juis wat Napier wou gehad h'e. En op 2 Desember 1841 vaardig hy 'n proklamasi uit, dat Natal diintengenvolg met inbegrip van di Baai, van nou af beskou sal worde geannekseerd te wees an di Britse Regering, en majoor Smith kry order om Natal andermaal met 'n Engelse troepe-mag te okkupeer met oppertoesig o'er di Baai. Di boere het op 21 Fewerwari 1842 teen di proklamasi plegtig geprotesteer. [Di leser kry di Protes ten volle. Bylage XII bl. 151].

Soos di lesers sig wel sal herinner het di protes melding gemaak van al di lotgevalle van di Emigrante van dat hulle di Koloni verlaat het tot op di tydstop waarin dit getekend werd. So kan ider ompartydige leser oordeel of di Emigrante ni reg had om te protesteer teen di proklamasi wat teen di Boere uitgevaardig was. Di protes is toen an di Kaapse Regering besorgd en vollens billikheid en reg, sou 'n gunstige antwoord kon verwag worde van Napier wat destijds Gouwerneur van di Kaapkoloni was. Di antwoord was eenvoudig dit, dat sonder di boere daar iits van weet, het Majoor Smith wat op di grens van di Koloni gekampeerd was, order gekry om Natal dadelik in besit te neem met di Baai daarby. Onverwags ruk Smith op, op order van Napier, met 'n troepemag, voorsiin van alle benodighede om oorlog te voer, met 'n groot antal of leger van wagens. Behalwe di ammunisi, was di Engelse troepemag oek voorsiin van dri kanonne. Toen di Boere, wat op antwoord wag, gewaar word dat di Engels sig in Natal bevind, was di Baai reeds in besit geneem, di Suid Afrikaanse vlag neergehaal en in plaas daarvan waai di Engelse vlag in di Baai.

Toen dit ontdek word, was Smith en syn manskappe reeds in Natal gekampeerd soos geseg is. Ons Volksraad geef dadelik onder an Pretorius om Smith uit Natal Baai te verdrywe. Met 'n betrekkelik klein getal manskappe, wat in di haas byeen kon gekry worde, ruk Pretorius op na Natal Baai en kampeer op 'n behoerlike afstand van Smith syn lager af. En dadelik, na syn ankoms, maak Pretorius 'n anval op Smith en neem di osse van di Engelse as 'n buit in besit, dit was op 23 Mei. Dadelik was Smith syn krygslis gereed, en wel om di kleine boerekampi in di nag te omsingel, o.a. gewapend met twe kanonne, om di "Boers" so fluit-fluit of gevange te neem of tot di laaste toe dood te skiit; want di "Boers" wou mos reeds tevore al ni an syn eise voldoen om hulle wapens uit te lewer ni, mar nou sal hy hulle kry.

Intussen het Pretorius ni sit slaap ni. Tussen di twee kampe was 'n digte streep kreupelbosse; daar moes Smith en syn leger met di twe kanonne deurkom om di boerekamp te bereik. Di plan was net ekstra goed om daar stilletjiis in di nag deur te gaan, ten einde di boerekamp met gemak te omsingel. Dit was di beste plan wat kon bedag worde; dog om dit uit te voer was 'n bitji kras, want daar kan gevaar wees waar Smith ni van weet ni, en so was dit oek.

Di wakkere Generaal Pretorius was met syn klompi manskappe verskuil in di digte streep kreupelbosse wat tussen di twee kampe gel'ege was en dit van

makaar skeie. Daar wag di Boere ver di Engelse wat in di nag met di twee kanonne nader kom om na di boerekampi deur te trek, om dit te gaan vat of vernitig. Di Boere het gewag tot di Engelse mooi onder skoot was en begin los te brand op di manskappe van Smith, wat anstons so in di pan gehak word dat Smith di aftog blaas en daar ver hulle gen ander raad o'ergebly het ni as om mar te laat hardloop, di vlug te neem en sig op di manier te redde met verliis van 17 dooie, 31 gewonde en nog enige wat vermis word, same met twee kanonne wat in di nageveeg in di hande van di Boere geval het.

In di Baai was 'n wagpos van 20 man, wat di ammunisi met nog 'n paar kanonne en mondbehoefte, wat intussen geland was ver Smith en syn leger, moes beskerm. Op di 26ste Mei gaan Pretorius met 100 man om di wagpos an te val, wat sig na 'n kort geveg o'ergé. 'n Ryke buit het oek toen weer in di hande van di Boere geval, soos lewensmiddels, klére, dekens ens., en veral 'n hoeveelheid ammunisi. Dit word saam met di antal krygsgevangene na Pietermaritzburg gestuur. Di buit is goed te pas gekom; veral kon Smith toen met syn eie geskut beveg worde, wat ver hom natuurlik ni erg plesirig was ni, om uit syn tevore eie kanonne beskiit te worde, sodat daar ver hom gen ander raad was ni, as om sig terug te trek en in syn kamp te skuil waar hy deur 'n soort van wal beskut word, wat meesal bestaan het uit opeengestapelde sakke wat vol sand gemaak was. Buitekant het di Boere hom laat bewaak dat hy ni kan uitkom ni, egter was hy daar agter di sandsakke tog min of meer veilig. Snags word vandaar soms op di Boere gevuur dog sonder gevolg, want sodra 'n Engelsman syn kop bo di wal uitkom dan word hy deur een of meer kogels van di Boere begroet. In di kamp was Smith genoodsaak om sig te behelp met gedroogte pèrdevlys en gedroogde brokke of krummels van brood en beskuit. Hy en syn manskappe wat nog by hom was, had di toen baing opdraand.

Om Smith in di benarde omstandigheid te gemoet te kom, stuur 'n handelaar ver hom uit di Baai enige slagbeeste, dog dit word deur di Boere ontdek, wat di beeste in besit geneem het. Verder was di Boere weer besitters geworde van Natal sowel as van di Baai, waar di Engelse vlag neergehaal word en di Suid Afrikaanse weer waai. Oek word di goed van di handelaars in di Baai verbeurd verklaard en di Engelse inwoners wat daar was, na Pieter-Maritzburg gestuur.

Eers werd in Smith syn kamp di spot gedrywe met di Boere en hulle bewegings, dog nou hulle posisi noodlottig word begin hulle na te denk, of dit ni beter sou wees om sig mar liwers o'er te gé ni. In di haggelike toestand het Smith dit net hard gehad om hom en syn manskappe in lewe te hou tot omtrent di 23ste van Juni. Toen was daar nog so veel voorraad om ter nouwernood nog 'n paar dage uit te kom waarna hy sig dan sou moes o'ergé as hy ni van gebrek wou omkom of as daar ni onverwags hulp opdaag ni. Dog in di aand van di 24ste Juni styg daar enige vuurpyle op uit di sé, wat deur Smith goed begryp word as di voortekens van hulp in syn behoefte, en verlossing uit syn nood. Di Boere, wat di vuurpyle oek sien en verstaan wat dit beteken, maak 'n anval op di kamp, dog Smith en syn manskappe, bemoedig deur di vuurpyle, wat telkens by vernuwing waargeneem word, veg soos leeus en open so 'n geweldige kanonvuur, dat Pretorius di anval moes opge en wel om di vyand te ontmoet wat van di sékant verwag word.

Di vollende dag het egter stil verby gegaan, dog op Sondag di 26ste Juni het di troepe an wal gekom. Hulle was afgestuur deur Napier om Smith te hulp te kom, en wel onder bevel van A. Cloete, 'n Afrikaner van geboorte, wat in Engelse diins was, en sig nou laat gebruik om deur middel van di Engelse mag, syn mede-Afrikaners dood te skit. Hy maak dadelik 'n anval op di Boere, wat toen di stryd an weerskante moes voer, sowel teen Smith uit di kamp as teen Cloete, en dit werd te swaar van wege gebrek an ammunisi en manskappe, sodat di Boere eindelijk ver di o'ermag moes terug trek, want hulle

was so afgemat van al di ontberings en voortdurend geveg dat dit ver d teenwoordige mar di beste plan was om vereers di wyk te neem.

Voor dat di Boere kans had om sig genoegsaam te versterk en doeltreffend slag te lewer, word deur Cloete van di geleendheid gebruik gemaak, en biid hy 'n onderhandeling an om vrede te maak, wat natuurlik tot voordeel was yer di Engelse, waaran di Boere—hoewel hulle posisi uiters haggelik was—ni sou toegegê hê ni; mar dit word ontdek dat daar veriaad in di spel was, sodat alles wat in di Boere kamp plaas vind, di Engelse daar berig van kry. Dan was daar nuwe trekkers uit di Ko'oni bygekom, wat niks weet van di duurgekotte land, en gen deel had an di vorige griwe van di voorttrekkers ni, en di dring daarop an om sig tog mar te onderwerp en vrede te maak met di Engelse, en dit maak di toestand van di Boere nog moeiliker. Dan kom daar nog by, dat di voorraad van ammunisi ni toereikend was om di oorlog, met di geringe getal getrouwe manskapp, met krag te voer ni; oek was di kans afgesny om sig van di nodige behoeftes ver di stryd te voorsiin. Ofsk on di vrede voorwaardes ver di Boere gen bisondere voordele aanbii ni, het dit tog gepaard gegaan met vele skone beloftes, en hoewel daar ni op te vertrou was ni, soos dan oek spoedig geblyk het, so denk di Boere onder di teenwoordige omstandighede, dat dit ni so kwalik sou wees ni om di aangebode vrede mar an te neem; wat daartoe mégewyk het om hulle so in di engte te bring en hulle tot aanneem van di voorgestelde vrede te noodsaak, was di troueloosheid van sommige Engelsesinde Afrikaners wat met di vyand geheel het.

Dit sou egter ni so vër gekom hê ni, mar an di Boere werd nog meer moeilikhede in di weg gel g. Soos di lesers wel sal opgemerk hê, was di mag van di vyandige kaffers deur di Boere gebreek en hulle tot on erwerping gebring, sodat hulle ni alleen bondgenote was ni, mar vollens verdrag onder beskerming van di Boere staan. Dog wat doen Cloete, to'n hy slag en t ekve nodig had om di kanonne, ens. te vervoer? Het hy troepe uitgestuur om vollens krygsgebruik 'n strooptog te onderneem? Had hy dit gedoen, dan sou nimand h an kom kwalik geneem hê ni, want in oorlogstyd word so iits wel meer ge loen. Hy neem geheel iits anders by di hand, en wel in stryd met reg en e rikheid. Hy maak di bondgenoot-kaffers op teen hulle beskermers, gebruik hulle om di Boere by wyse van strooptogte an te val en di vé te rowe. Dit kan wees dat Cloete gesê het om di vrouns en kinders ni te vermoor of kwaad te doen ni, dog daar is hoegenaamd gen bewys van ni, want di kaffers was anstons besig strooptogte te maak, en het enige manspersone vernoor, waarvan di vrouns jammerlik mishandeld saam met di kinders nakend uitgetrek en di veld ingejaag werd.

Dit het 'n pynlike verontwaardiging gewek by di Volksraad, wat gewaar word dat Cloete di Kaffers opgestook het—syn naam sal altyd met verfoeiing herdenk worde. Sodra di Volksraad van di gruweldade hoor, word dadelik 'n Boere-kommande uitgestuur wat ruim 50 Kaffers doodgeskiit en 'n einde gemaak het an di Kaffer-strooptogte wat in belang van Cloete uitgestuur was om di Boere te plunder en te berowe. Sulke gemeenhede werd te n di Boere gesmeed, en wel dat hulle bondgenote deur Cloete teen hulle opgemaak word. Was di stryd teen di Engelse of Kaffers alleen, dan kon di Boere hulle posisi desnoods nog handhawe, mar nou dit an albei kante moet gevoer worde werd di stryd te swaar.

Di Volksraad het enige buitengewone vergaderings gehou, waar di lede regte opgewonne was, wat egter daarop uitgelopen het, dat daar ten laaste besluit werd om sig onder di teenwoordige omstandigheid te onderwerp. Daarop gaan Cloete in persoon na Maritzburg om di vredesvoorwaardes in orde te skik en te regel. Oppervlakkig beskoud, het dit heel annemelik gelyk. Di Boere had slegs te erken dat hulle Britse onderdane is, dog behoef gen eed van getrouheid af te lê ni en behou hulle eie vrye Bestuur; oek blyf hulle in onbelemmerd besit van al hulle eiendomme. Geheel Natal sou

oërgaan an di Engelse, mar feitelik sou hulle slegs besit neem van di Baai en di omliggende land.

An di Boere word belowe dat hulle in besit bly van hulle eiendomme, dit is, dat hulle di plase waar hulle woon as eiendoms grond bly behou, met vryheid om sig van di nodige ammunisi te kan voorsien. Di eiendomsgronde word an di Boere gewaarborgd en versekerd met di gewone handels vryheid. Dog di goed wat tevore deur di Boere buit gemaak was, met inbegrip van di kanonne, as oek di krygsgevangene, moes uitgelewerd of terug gegê worde. En so word di vredesverdrag met di Britse ambtenaar gesluit. Dit was ni so onannemelik ver di Boere ni, want daar was nog vele andere mooie beloftes wat tedanig rooskleurig was.

Wat egter 'n griewe was ver di Boere, was dit, dat di viir vernaamste lede van di Volksraad ni in di vredesverdrag opgeneem was ni, nl. Joachim Prinsloo, Jakobus Burger, Michaël van Breda en Servaas van Breda; hulle word as rebelle beskoud. Eers was A. Pretorius oek onder di rebelle gerekend, dog daar hy mēgewerk¹ het om vrede en onderwerping te bevorder, word hy eindelik van di blaam, wat so ten onregte op di andere sowel as op hom geleg was, vry gesprek. So is Natal, wat deur di Boere met bloed gekoop was, in hande van di Britse Regering oërgegaan, en word di Vredesverdrag gesluit op 15 Juli 1842.

Di leser sal sig nog herinner dat Panda, di Sulokoning, gereed was om di Boere teen enige vyand te hulp te kom. Had di Boere daar gebruik van wou maak (soos di Engelse nou nog kort tevore daarvan 'n voorbeeld gegê het), dan sou daar 'n slagting plaas gevinde hê soos nou enige jaar gelede te Isandula, en di Engelse was dan gou genoeg vernitig; dog di Boere ag so 'n handelwys as ongeoorloof en oneerlik, en daarom wou hulle van di aangebode hulp gen gebruik maak ni. Al het di Engelse di Kaffers teen di Boere opgemaak, soos reeds vermeld is, so wou di Boere sig an sulke laaghede ni skuldig maak ni, wat ten gevolge had, dat hulle eindelik van wege verraad en bedrog genood saak was, sig an di Britse regering te onderwerp vollens verdrag en beloftes reeds vermeld.

Hoeveul voordeel di Boere getrek het uit di vredesverdrag en mooie beloftes van Cloete as verteenwoordiger van di Britse gesag, sal uit di vollende mededeling wel kan verstaan worde. Di plase, eiendomme van di Boere, word hulle een na di ander ontnem en an di Kaffers gegê om op te woon, selfs di plase van di wedewes wat nagebly het van di Boere wat saam met Retief vermoord is, word hulle ontnem en an di Kaffers gegê ver legplekke, of soos dit genoemd word, ver Kafferlokasiis. En so word di Boere hoe langer hoe meer beroofd van hulle met bloed gekoopte eiendomsgrond, wat hulle vollens di gemaakte verdrag ongehinderd had kon bly behou sonder dat imand ter wereld daar aanspraak op kon maak. Op di wyse word di Boere anstons deur di Britse ambtenaar, Cloete, bedriig.

Hiir'oer het di Boere by di Britse Regering geklaag en versoek dat di beloofde eiendomsregte an hulle sal versekerd worde, mar dit het niks gehelp ni. Di voorregte word hulle dageliks meer en meer ontnem. Daarop kom di Boere tot besluit om A. Pretorius as hulle verteenwoordiger af te vaardig om met di Gouwerneur persoonlik te spreek o'er di griewe wat di Boere aangedoen word, o'er di verbreking van di geslote verdrag en beloftes en om 'n billike o'erkoms te tref. Wel, di Generaal ry toen te përd van Natal na di Kaapstad, Dog toen hy daar kom, wou di Gouwerneur sig van hom ni laat sien ni; hy beskou dit benede syn waardigheid om so 'n lage persoon as Pretorius in syn teenwoordigheid toe te laat. Hoe di Generaal oek al moeite gedoen het, was dit alles te vergeefs, di Gouwerneur wou sig deur Pretorius ni laat ontmoet ni. So moes hy mar weer terugkeer sonder dat hy, vollens billikheid en reg, di kans kon verkry om di Gouwerneur te spreek.

Hoe groot di teleurstelling en verontwaardiging onder di Boere was o'er di

belediging ver Pretorius en daardeur di Boere op nuw angedoen, laat sig ni beskrywe ni. Di Boere had di land met bloed gekoop en werd deur verraad en bedrog van hulle wettige regte ontroof. Dit het gen aangenaam gevoel teweeg gebreng teeno'er di Engelse ni, wat deur lis, ontrouheid en geweld ver di Boere so veul onherstelbare en sware verlise angebreng het, en wel deur middel van Smith en Cloete, wat op gesag van di Engelse Regering gehandel en di kaffers teen di Boere opgestook het, so dat deur di opstokery op nuw verskeie Boere vermoord, vrouns mishandeld en nakend di veld ingejaag en di vé geroof werd. Dese en dergelikke griwe had syn oorsprong by di Engelse ambtenare soos reeds bekend is. En nou nog altyd van wettige eiendomme beroof te worde deur di sogenoemde beskaafde Engelse, was ni berekend om enig respek onder di Boere jegens di Britte tot stand te breng ni. Dit ha'l 'n nuwe trek ten gevolg, en di Boere wat sig daartoe by makkaar angesluit het, vind eindelijk 'n toevlugsoord in Transvaal, waar 'n Republiik gestig werd me A. Pretorius as President an di hoof.—In di "Worstelstrijd" word oek veul van di dinge mé:edeel, as oek hoe dit verder gegaan is tot omtrent 1883.

In di hoop dat di eenvoudige mededelings van di dinge, waarvan vele reeds in di gryse oudheid gehuld is, deur menigeen met genot sal gelees worde, vraag ek verskoning omtrent gebreke wat daarin voorgekom het, so leg ek myn pen neer, en noem my 'n opregte vrind van alle ware Afrikaners.

D. A. CILLIERS, C.sn.

20 Nov. 1890.

“DIENSTIG”

Godsdienstig Tijdschrift, verschijnt 2 maal
per maand, en heeft ten doel:—

Verbreiding van Gezonde Schriftkennis ;
Opbouwing in de Zuivere Geloofsleer ;
Wijzen op de Teekenen der Tijden, enz.

Elk nummer bevat :—

a) 2 Korte Bijbelstudiën :

1) *meer exegetisch*, bij wijze van Bijbelverklaring,
waaronder nu verschijnt eene geregelde verklaring van
het boek der Openbaring ;

2) *meer dogmatisch*, waaronder de voornaamste leer-
stukken onzer Gereformeerde belijdenis behandeld worden,
zoaals nu het leerstuk : “ De Nederdaling ter Helle.”

b) Teekenen der Tijden, waarin op de verschillende
Voortekenen van Christus' toekomst gewezen worden ;
eene zeer belangrijke afdeeling in dezen tijd, nu wij vooral
op het profetische woord moeten acht geven, als op een
licht schijnende in duistere plaatsen.

c) Andere belangrijke stukken : als Kroniek der
Wereldgebeurtenissen, Gedachtenwisseling met onze lezers,
zijnde de beantwoording van vragen over moeilijke
teksten en punten in den Bijbel, enz.

PRIJS:—5s., per Post 6s., per jaar; voor Inteeke-
naren op *Di Patriot* en *De Paarl*, 5s. per jaar; vooruit
betaalbaar.

Eenige Gebonden Exemplaren nog verkrijgbaar van
vroegere jaren tegen 2s. per exemplaar.

Do. 1892 en 1893 tegen 5s. per exemplaar.

N.B. — Proefnummers GRATIS op aanvraag.
Men kan intekenen, ontbieden en betalen bij de Agenten van
Di Patriot en *De Paarl* of direct bij

D. F. DU TOIT & CO. (BEPERKT),

DRUKKERS EN UITGEVERS,

PAARL, KAAP KOLONIE.

“DE PAARL,”

Gouvernements en Afd. Raad Gazette

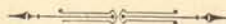
VOOR DE

PAARLSCH E AFDEELING

EN

Afd. Raad Gazette voor Ceres,

VERSCHIJNT 3 MAAL PER WEEK.

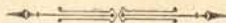
De beginselen van het blad zijn dezelfde als die van den Afrikaner Bond en “Di Patriot.”

De taal is grammaticaal, doch eenvoudig Hollandsch.

De buitengewoon lage prijs is berekend om in den gedrukten tijd een degelijk en toch GOEDKOOP NIEUWSBLAD te leveren, dat tevens door ruime circulatie en algemeene ondersteuning betaalbaar wordt gemaakt.

De Prijs is 3s., per post 4s. 6d., per kwartaal; per jaar 12., per post 17s. 6d.; VOORUIT BETAALBAAR.

N.B.—“DE PAARL” wordt EEN MAAND lang gratis toegezonden aan elkeen die zulke wenscht, en slechts 6d. aan postzegels insluit voor de 12 nummers.

D. F. DU TOIT & CO.,

BEPERKT,

DRUKKERS EN UITGEVERS,

PAARL, KAAP KOLONIE.

DE LEERSTUKKEN DER SABBATARIËRS.

Disputasi tussen Ds. J. S. DU TOIT en Mnr. G. J. SCHOLTZ. 6d., per post 9d; 12 exempl. voor 5s.

Di nuttige werk wat al di dwalings van di Sabbatariërs weerlê en di suiwere leer verdedig is nou binne elks bereik gebring. Ouers wapen julle kinders, gé elkeen van hulle 'n exemplaar van di boek.

MATIGHEID TEGENOVER AFSCHAFFING.

'n Herdruk van 1) De Vrucht des Wijnstoks deur Ds. S. J. DU TOIT, 2) Di Disputasi tussen Ds. S. J. DU TOIT en Mnr. T. SCHREINER, en 3) Matig Drink anbeveel deur SIR DUCE DUCKWORTH. 76 blad. Per post, 6d; 12 exempl., ver 5/-; 25 exempl. ver 7/6.

Nog altoos woel en drywe di afskaffers met hulle onbybelse leerings en praktyke. Mar wat di boek in hande het is goed gewap n. Menig eenvoudig lid het, met di boek in di hand, selfs predikante tot swyge gebring.

VRUGTE BOME !

WELKE GOEIE SOORTE MOET EK PLANT ?

VER EET, VER DROOG, VER INLEG, VER !KOOK, VER
UITVOER ?

OP WATTER GROND ?

HOE MOET EK DIT BEWERK ?

WATTER RAAD TEEN INSEKTE, ENS. ?

Dit alles vertel Mnr. P. J. CILLIE, van Welington,—wat in California was en jare lank 'n Studi van vrugtekwekery gemaak het,—in syn boeki oer vrugtebome. Di boeki is geld werd.

Dis in Engels geskrywe, mar imand wat self kan Engels lees of 'n kind of buurman het wat Engels ken, en wat vrugtebome wil plant moet eers di boeki koop, om seker te wees dat hy goeie soorte plant. Di is. wat di boeki goed bestede geld.

TE KOOP BY DI
RLSE * DRUKKERY

GEDENKSCHOOL

DER

HUGENOTEN,

TE

DALJOSAPHAT,

DIST. PAARL.

Hoofdonderwijzer:—Ds. F. S. DU TOIT.

Assistent: ———

Muziek Onderwijzer:—ROCCO DE VILLIERS, Rocco zoon.

VAKKEN VAN ONDERWIJS.

Uitleg van den Bijbel, Bijbelgeschiedenis, Gereformeerde Kerkleer en wat noodig is om de jeugd voor te bereiden tot de aanneming als leden onzer Kerk. Hollandsch, Engelsch, Latijn, Grieksch. Aardrijkskunde, Cijferkunde, Algebra, Meetkunde (Geometrie).

Algemeene Geschiedenis, Kerkgeschiedenis en Geschiedenis van Z Afrika, Engeland. Teekenen, Muziek, Zangkunst en onze Psalmwijzen op noten, Schoolbestuur en alle vakken die tot het lager onderwijs behooren.

Deze School onderscheid zich kenmerkend in ons land in de volgende opzichten:—

1. Zij is gesticht als het geschikte Gedenkteeken om de nagedachtenis van onze vröme Hugenoten-Vaderen in eere te houden bij hunne afstammelingen.

2. Gevolgelyk grondt zij zich op den Bijbel, als het levend en eenwig blijvend Woord van God, en in overeenstemming hiermede op de Belijdenisschriften der Ned. Geref. Kerk; erkent zij den Christus als de Zoon van God, den koning van Israël en den Zaligmaker der wereld; en heeft tot leuze: "De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid."

3. Zij stelt zich ten doel om aan de kinderen onzer bevolking een onderwijs te geven naar hunne maatschappelyke, verstandelyke en geestelyke behoeften, en inzonderheid aan het achterlyke deel onzer boerenbevolking.

4. Dienovereenkomstig zal de kostschool ingericht zijn als een respectable, boerenhuisgezin, waar de kinderen onder een christelyk opzicht staan, waar de kinderen goed verzorgd worden van gezond voedsel en behoorlyke inwoning; en waar de toelag is om de voorvaderlyke zeden en gewoonten te handhaven

Kostleerlingen worden verzorgd en onderwezen, tegen de geringe betaling van £30 per jaar voor elken leerling, kwartaalsgewyze vooruit te betalen; doktersloon uitgezonderd. Voor muziek en schoolboeken worden apart betaald.

Onders, die kinderen per tre'n naar de school wenschen te brengen, te zenden gelieven kwartje te nemen naar Lady Grey Brug Statie, altijd middel van vervoer verkrijgbaar is, en vooruit te schrijven of te feeren wanneer zij alhier zullen zijn.

Voor verdere bijzonderheden schryve men aan den Hoofdonderwijzer, of aan den heer Iz. S. PEROLD, Secr. der Schoolcommissie, Gedenkschool, Paarl.